

Psihosocijalni čimbenici antisocijalnog ponašanja kod studenata

Radić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:957693>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Iva Radić

**PSIHOSOCIJALNI ČIMBENICI
ANTISOCIJALNOG PONAŠANJA KOD
STUDENATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Iva Radić

**PSIHOSOCIJALNI ČIMBENICI
ANTISOCIJALNOG PONAŠANJA KOD
STUDENATA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ines Sučić

Zagreb, 2023.

Sadržaj

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi zastupljenost antisocijalnog ponašanja kod studenata, utvrditi odnos između antisocijalnog ponašanja i mračne tetrade, aleksitimije i socijalne podrške te mogućnost predviđanja antisocijalnog ponašanja na temelju modela koji uključuje navedene psihosocijalne čimbenike. U istraživanju je sudjelovalo 315 studenata Sveučilišta u Zagrebu, a podaci su prikupljeni putem društvenih mreža i *email* lista. Kako bi se ostvarili navedeni ciljevi, korišteni su sljedeći upitnici: Kratki upitnik podtipova antisocijalnog ponašanja (eng. *Short Subtypes of Antisocial Behavior Questionnaire*; Burt i sur., 2009); Torontska skala aleksitimije (eng. *The Toronto Alexithymia Scale*; Bagby i sur., 1986); Kratka skala mračne tetrade (eng. *Short Dark Tetrad*; Paulhus i sur., 2021); i Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (eng. *Multidimensional Scale of Perceived Social Support*, Zimet i sur., 1988). Studenti su pokazali statistički značajno izraženiju fizičku agresiju i kršenje pravila. Izraženija fizička agresivnost povezana je s izraženijom psihopatijom, narcizmom i sadizmom kao i aleksitimijom te nižim stupnjem percipirane socijalne podrške. Izraženija socijalna agresivnost povezana je s višom izraženosti svih osobina mračne tetrade i izraženijom aleksitimijom i s nižim rezultatom na sve tri subskale percipirane socijalne podrške. Kršenje pravila je također značajno pozitivno povezano s većom izraženošću psihopatije, narcizma i sadizma i s nižom percipiranom socijalnom podrškom obitelji. Multiplom regresijskom analizom ustanovljeno je da model psihosocijalnih čimbenika (mračna tetrada, aleksitimija i socijalna podrška) značajno doprinosi objašnjavanju sve tri podvrste antisocijalnog ponašanja. Makijavelizam (supresor varijabla), psihopatija, sadizam, podrška obitelji i prijatelja su značajni prediktori fizičke agresivnosti, sadizam i podrška obitelji su značajni prediktori socijalne agresije te makijavelizam (supresor varijabla), psihopatija i sadizam su značajni prediktori kršenja pravila.

Ključne riječi: antisocijalno ponašanje, aleksitimija, mračna tetrada, socijalna podrška

Abstract

The aim of this research was to determine the prevalence of antisocial behavior among students, explore the relationship between antisocial behavior and the dark tetrad, alexithymia, and social support, and assess the possibility of predicting antisocial behavior based on a model incorporating these psychosocial factors. The study involved 315 students from the University of Zagreb, and data were collected through social media and email lists. In order to achieve the stated objectives, the following questionnaires were used: Short Subtypes of Antisocial Behavior Questionnaire (Burt et al., 2009), Toronto Alexithymia Scale (Bagby et al., 1986), Short Dark Tetrad Scale (Paulhus et al., 2021), and Multidimensional Scale of Perceived Social Support (Zimet et al., 1988). The students exhibited statistically significant higher levels of physical aggression and rule-breaking. Increased physical aggression was associated with higher levels of psychopathy, narcissism, and sadism, as well as alexithymia and lower levels of perceived social support. Increased social aggression was linked to higher levels of all dark tetrad traits, higher levels of alexithymia, and lower scores on all three subscales of perceived social support. Rule-breaking was also significantly positively associated with higher levels of psychopathy, narcissism, and sadism, as well as lower levels of perceived family social support. Multiple regression analysis revealed that the model of psychosocial factors (dark tetrad, alexithymia, and social support) significantly contributed to explaining all three subtypes of antisocial behavior. Machiavellianism (as a suppressor variable), psychopathy, sadism, family support, and friend support were significant predictors of physical aggression, while sadism and family support were significant predictors of social aggression. Machiavellianism (as a suppressor variable), psychopathy, and sadism were significant predictors of rule-breaking.

Key words: antisocial behaviour, alexithymia, dark tetrad, social support

Sadržaj

1. Uvod	1
<i>1.1. Antisocijalno ponašanje</i>	2
<i>1.2. Aleksitimija</i>	5
<i>1.2. Mračna tetrađa</i>	7
<i>1.3. Socijalna podrška</i>	10
<i>1.4 Psihosocijalni čimbenici antisocijalnog ponašanja</i>	12
2. Ciljevi i problemi	13
3. 3. Metoda	15
<i>3.1. Sudionici</i>	15
<i>3.2. Instrumenti</i>	15
<i>3.3. Postupak</i>	17
4. 4. Rezultati	18
5. 5. Rasprava	26
<i>5.1. Rodne razlike u antisocijalnom ponašanju</i>	27
<i>5.2. Odnos psihosocijalnih čimbenika i antisocijalnog ponašanja</i>	28
<i>5.3. Previđanje antisocijalnog ponašanja na temelju modela psihosocijalnih čimbenika</i>	31
<i>5.4. Prednosti, ograničenja i preporuke za buduća istraživanja</i>	33
6. 6. Zaključak	36
7. 7. Literatura	37

1. Uvod

Ljudsko ponašanje definira se kao složen i raznolik skup aktivnosti, procesa i reakcija koje ljudi iskazuju u različitim situacijama i okruženjima (Strauss, 2017). Dakle, ponašanje uključuje način na koji ljudi razmišljaju, njihove osjećaje, načine komuniciranja, odlučivanja i djelovanja. S obzirom na navedeno, vidljivo je da postoje razni čimbenici koji mogu djelovati na ljudsko ponašanje, poput bioloških, okolinskih, kognitivnih i socijalnih čimbenika (Aronson i sur., 1994). Biološki čimbenici odnose se na biološko nasljeđe, odnosno na gene, strukturu mozga i hormone; okolinski čimbenici uključuju odgoj, kulturu, socijalne norme i vrijednosti koje su cijenjene u društvenoj zajednici pojedinca (Aronson i sur., 1994). Dok su okolinski čimbenici usmjereni na vanjske, kognitivni čimbenici odnose se na unutrašnje aspekte pojedinca, poput misli, uvjerenja i emocija. Socijalni čimbenici slični su okolinskim, ali je fokus na neposrednoj okolini pojedinca, primjerice na njegovoj primarnoj okolini, dinamici grupa, utjecaju vršnjaka i socijalnoj potpori.

Mnoge teorije pokušavaju razumjeti i objasniti zašto se ljudi ponašaju na određeni način. Pojedine teorije fokusirane su isključivo na određene čimbenike, dok neke pokušavaju razumjeti i objasniti ponašanje ljudi kroz integriranje raznovrsnih čimbenika. Neki od glavnih pristupa uključuju bihevioralne teorije koje primarno pokušavaju objasniti ljudsko ponašanje putem vanjskih podražaja koji mogu djelovati na samo ponašanje, poput okolinskih i socijalnih čimbenika (Strauss, 2017). Nasuprot bihevioralnoj teoriji, postoji kognitivna teorija koja ljudsko ponašanje pokušava razumjeti kroz sama razmišljanja, procese i percepciju pojedinca. Također, uz navedene glavne pristupe, postoji i evolucijska teorija koja nastoji objasniti samo ponašanje pojedinca kroz razne univerzalne evolucijske procese koji su oblikovali ponašanje ljudi (Strauss, 2017). Prema najnovijim pristupima razumijevanja ljudskog ponašanja, ono se ne bi trebalo proučavati isključivo kroz pojedine čimbenike, već kao interakciju raznovrsnih čimbenika koji na njega utječu, uključujući biološke, socijalne, psihološke i kulturalne čimbenike (Aronson i sur., 1994). Posebno se naglašava kako se ta interakcija događa na različitim razinama, počevši od individualne, društvene i kulturalne razine. Također, suvremene teorije ponašanja naglašavaju da su ljudi prilagodljivi i fleksibilni u svojim ponašanjima, odnosno da se mogu adaptirati novim situacijama i okolnostima te da aktivno utječu na svoje ponašanje (Strauss, 2017).

Različiti pojedinci mogu razviti razne obrasce ponašanja koji ovise o različitim vanjskim i unutarnjim čimbenicima, stoga nije začuđujuće da su stručnjaci definirali raznolike

vrste ljudskog ponašanja, što dodatno ukazuje na njegovu složenost. Postoji mnogo vrsta, međutim, najčešće proučavana ponašanja kod ljudi su prosocijalna ponašanja, antisocijalna ponašanja, altruistična ponašanja, asertivna ponašanja, agresivna i rizična ponašanja (Aronson i sur., 1994). Pojedine vrste usmjerene su na dobrobit drugih i društvene zajednice u cjelini, primjerice prosocijalno ponašanje koje uključuje volontiranje, doniranje i pomoć potrebitima. Nasuprot takvim ponašanjima, postoje ponašanja pojedinca koja su štetna za druge i za društvenu zajednicu u cjelini, pri čemu kao najčešći primjer ovakvog ponašanja stručnjaci navode antisocijalno ponašanje koje može uključivati agresiju, kršenje zakona, vandalizam i slično (Aronson i sur., 1994). Prema Terek (2022), ponašanja poput antisocijalnog imaju utjecajniiji učinak na društvenu zajednicu, za razliku od, primjerice, prosocijalnog ponašanja. Takav učinak uvelike se očituje kroz destrukciju obitelji i smanjenje osjećaja sigurnosti unutar društvene zajednice (Terek, 2022).

1.1. Antisocijalno ponašanje

Antisocijalno ponašanje odnosi se na ponašanja kojima se drugima nanosi šteta, ali i na kršenje društvenih normi i/ili kršenje tuđih osobnih ili imovinskih prava (Burt i sur., 2009). Tipična antisocijalna ponašanja su nezakonite radnje poput vandalizma, krađa, napada, ali i nanošenje uvreda ili širenje glasina. Antisocijalna ponašanja često su povezana s mentalnim zdravljem kod djece i adolescenata (Welsh i sur., 2008 prema Sawyer i sur., 2015). Posljedice antisocijalnog ponašanja manifestiraju se na individualnoj razini i na razini društvene zajednice. Primjerice, na individualnoj razini pojedinci koji se upuštaju u antisocijalno ponašanje imaju razne psihosocijalne probleme, poput smanjenih obrazovnih i poslovnih prilika (Sawyer i sur., 2015). Širi utjecaj može obuhvaćati razne emocionalne, fizičke i ekonomske učinke na žrtve, njihove obitelji i cjelokupnu zajednicu u kojoj se pojedinac nalazi.

U počecima proučavanja antisocijalnog ponašanja, fokus je uvelike bio na delinkventima - djecu/mlade koji su već prekršili zakon i počinili određeno kazneno djelo (Dishion i sur., 2015). Healy (1926 prema Dishion i sur., 2015) je među prvima pokušao objasniti čimbenike antisocijalnog ponašanja. Pod utjecajem psihodinamskih teorija prisutnih 1920-ih, Healy je naglasio važnost unutarnjih i intraindividualnih čimbenika, posebice smanjene kognitivne sposobnosti i problematično roditeljstvo (1926, prema Dishion i sur., 2015). Iako je priznao mogući utjecaj vršnjaka na pojavu antisocijalnog ponašanja, nije ga smatrao značajnim. Intervencije antisocijalnog ponašanja u početku bazirale su se isključivo na psihodinamskoj paradigmi i teorijama sličnima Healyjevoj, iako nisu pokazali značajno

smanjenje antisocijalnog ponašanja (Levitt, 1971 prema Dishion i sur., 2015). Stoga su se počeli razmatrati drugi pogledi na antisocijalno ponašanje.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća, uz unutarnje čimbenike, počeli su se uzimati u obzir i razvojni procesi, ali i okolinski čimbenici. Jedna od takvih teorija je teorija Pattersona i suradnika (1992) prema kojoj se antisocijalno ponašanje razvija interakcijom socijalnog okruženja i individualnih karakteristika djeteta. Antisocijalno ponašanje može se razviti pod utjecajem neadekvatnih roditeljskih strategija koje uključuju učestalo kažnjavanje djeteta, umjesto nagrađivanja i poticanja pozitivnih ponašanja kod djeteta. Nadalje, kroz teoriju se posebice ističe važnost okolinskih čimbenika, poput školskog okruženja i vršnjačkog utjecaja (Patterson i sur., 1992). Uz navedene čimbenike, Moffit (1993) uvodi dva nova pojma koji mijenjaju pogled na proučavanje antisocijalnog ponašanja – antisocijalno ponašanje prisutno tijekom života (eng. *life course persistent antisocial behavior*, LCP) i antisocijalno ponašanje prisutno tijekom adolescencije (*adolescent limited antisocial behavior*, AL). LCP se odnosi na rano djetinjstvo, odgoj, obiteljsku situaciju i neurorazvojnu taksonomiju te upućuje na psihopatologiju pojedinca koja je stabilna kroz život i pervazivna; dok se AL odnosi na socijalne procese vezane uz adolescenciju i socijalnu situaciju. Navedeno razlikovanje antisocijalnog ponašanja smatra se važnim za intervencije i prevencije antisocijalnog ponašanja, posebice u razumijevanju razlike u pojavi antisocijalnog ponašanja u djetinjstvu i ranoj odrasloj dobi (Moffit, 1993). S obzirom na to da se antisocijalno ponašanje najčešće proučavalo na adolescentima, većina teorija bavila se proučavanjem AL tipa antisocijalnog ponašanja, što je posljedično i oblikovalo daljnji razvoj teorija i proučavanje antisocijalnog ponašanja.

Postoje mnoge suvremene teorije antisocijalnog ponašanja, pri čemu su jedne od najistaknutijih teorija integriranog kognitivno-antisocijalnog potencijala (ICAP) i biopsihosocijalni model razvoja kroničnih problema u ponašanju. ICAP teorija navodi da je za razvoj antisocijalnog ponašanja ključno postojanje određenih individualnih i okolinskih čimbenika (Farrington, 2020). Teorija uključuje tri vrste individualnih čimbenika važnih za razvoj antisocijalnog ponašanja – kognitivne sposobnosti, crte ličnosti i obrasci procesiranja socijalnih informacija. Farrington (2020) navodi da su kognitivne sposobnosti važne jer oblikuju način na koji pojedinci donose odluke, rješavaju probleme i procesiraju informacije, dok su uzorci procesiranja socijalnih informacija važni za razumijevanje načina na koji pojedinci interpretiraju i odgovaraju na socijalne podražaje. Od crta ličnosti, Farrington (2020) navodi da su agresija i impulzivnost važne za antisocijalno ponašanje, zbog njihovog utjecaja na način odgovaranja na određenu socijalnu situaciju. Prema ICAP teoriji, okolinski čimbenici

vezani su uz obiteljske i vršnjačke utjecaje, ali i uz stresne životne događaje, poput zlostavljanja ili zanemarivanja djece. Prema Farringtonu (2020), pojedinci koji su iskusili takve stresne životne događaje imaju veću vjerojatnost upustiti se u antisocijalno ponašanje. Biopsihosocijalni model razvoja kroničnih problema u ponašanju ima slične temelje kao i ICAP teorija, ali navodi da na razvoj antisocijalnog ponašanja utječu i biološki, psihološki i socijalni čimbenici (Dodge i sur., 2003). Biološki čimbenici uključuju neurobiološke procese koji su vezani uz emocionalnu reaktivnost i genetske predispozicije. Psihološki čimbenici odnose se na emocionalne i kognitivne deficite, primjerice na probleme s pažnjom i impulzivnost. Također, uključuju i negativne stavove prema sebi i drugima te teškoće u razumijevanju emocija drugih. Društveni čimbenici koji doprinose razvoju antisocijalnog ponašanja, prema ovoj teoriji, su čimbenici koji stvaraju narušavajuću okolinu djeteta, a to su nasilje u obitelji, nezaposlenost, siromaštvo i neadekvatna roditeljska kontrola (Dodge i sur., 2003).

Suvremene teorije utjecale su na istraživanja u području antisocijalnog ponašanja koja su najčešće fokusirana na psihološke i socijalne čimbenike. S obzirom na složenost i opsežnost teorija antisocijalnog ponašanja i na razne čimbenike koji na njega utječu, novija istraživanja najčešće su fokusirana na specifične čimbenike. Također, većinom se proučavalo antisocijalno ponašanje na uzorku muških adolescenata, s obzirom na to da su raniji nalazi ukazali na veću zastupljenost takvog ponašanja kod njih. Iako prijašnja istraživanja ukazuju na postojanje razlika, pojedina istraživanja naglašavaju njihovu kompleksnost. Točnije, navode važnost čimbenika antisocijalnog ponašanja poput neurorazvojnih čimbenika (neurokognitivni deficiti, manjak kontrole temperamenta, hiperaktivnost) koji su češće prisutni kod muškaraca te čine rizične faktore za antisocijalno ponašanje, posebice ono prisutno tijekom života.

Nadalje, suvremena istraživanja poput rada Álvarez-Garcíe i suradnika (2019), proučavala su utjecaj obitelji i prijatelja na antisocijalno ponašanje, uzimajući u obzir impulzivnost i empatiju kao medijatore. Rezultati ukazuju da antisocijalni vršnjaci potiču razvoj antisocijalnog ponašanja kod pojedinca, posebice ako je impulzivan i ima manje izraženu empatiju. Uz navedeno, niska roditeljska kontrola može biti rizični čimbenik ukoliko je adolescent impulzivniji. Pechorro i suradnici (2017) fokusirali su se na crte ličnosti i samokontrolu, pri čemu su rezultati pokazali da pojedinci s izraženijom psihopatijom imaju veću sklonost upustiti se u antisocijalno ponašanje u ranoj dobi i nastaviti s razvojem takvog ponašanja kroz život. Također, sama psihopatija imala je značajniji utjecaj od samokontrole. Nadalje, istraživanja su također pokazala utjecaj narcizma i sadizma na razvoj antisocijalnog ponašanja (Miller i sur., 2016; Chabrol i sur., 2017). Kod osoba sklonih antisocijalnom

ponašanju utvrđena je i veća sklonost manipulaciji, manjak afektivnosti i osjećaja krivnje (Waller i suradnici, 2013). Meta-analize su ukazale na važnost socijalne potpore, zaposlenja i braka kao zaštitnih čimbenika za razvoj antisocijalnog ponašanja, ali su također ukazali i na rizične čimbenike poput spola, godina, kognitivnog i emocionalnog razvoja. Muškarci i adolescenti skloniji su razvoju antisocijalnog ponašanja, kao i pojedinci s poteškoćama u razumijevanju vlastitih i tuđih emocija (Van Lier i sur., 2005; Dishion i sur., 2015).

Iako je antisocijalno ponašanje većinski proučavano na delikventnim adolescentima, pojedina istraživanja proučavala su njegovu zastupljenost u raznim populacijama. Primjerice, Burt i suradnici (2009) proveli su istraživanje zastupljenosti antisocijalnog ponašanja kod studenata, neuračunljivih počinitelja kaznenih djela te odrasle opće populacije. Antisocijalno ponašanje proučavaju u tri aspekta: fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila. Očekivano, rezultati ukazuju da osuđenici imaju viši stupanje zastupljenosti od studenata i odraslih iz opće populacije. Međutim, studenti muškog spola iskazuju višu stopu fizičke agresije u odnosu na opću populaciju (Burt i sur., 2009). Rezultati socijalne agresije ukazuju kako odrasli iz opće populacije u svom ponašanju ima zastupljeniju socijalnu agresiju od studenata i osuđenika, dok su studenti i osuđenici ekvivalentni. Razmatranjem stavke kršenja pravila na različitim uzorcima, ponovno očekivano, osuđenici iskazuju najvišu stopu zastupljenosti navedenog ponašanja i kod žena i kod muškaraca. Također, prema Burtu i suradnicima, studenti iskazuju višu stopu kršenja pravila od odraslih u općoj populaciji, što se može pripisati i samoj razvojnoj dobi pojedinca. Dishion i suradnici (2015) naglašavaju kako u odrasloj dobi pojedinci češće prakticiraju prikrivena antisocijalna ponašanja za razliku od adolescenata i pojedinaca u ranoj odrasloj dobi. Zastupljenost antisocijalnog ponašanja kod studenata potvrdilo je također istraživanje Parka i suradnika (2013). Osim zastupljenosti fizičke, socijalne agresije i samog kršenja pravila, autori su ukazali na kompleksnu povezanost antisocijalnog ponašanja sa rasnim/etničkim diskriminacijama, pri čemu je percipirana diskriminacija bila značajno povezana sa antisocijalnim ponašanjem. Istraživanja ukazuju na određenu zastupljenost antisocijalnog ponašanja kod studenata, međutim potrebno je naglasiti da je ta zastupljenost najčešće relativno niska (Chabrol i sur., 2017).

1.2. Aleksitimija

Aleksitimija je konstrukt koji se sastoji od raznih kognitivnih i afektivnih aspekata. U doslovnom prijevodu, aleksitimija znači manjak riječi za emocije ili raspoloženje (Hemming i sur., 2019). Aspekti aleksitimije najčešće su opisani kao poteškoće u identificiranju i

izražavanju emocija, nedostatak mašte i fantazija te eksternalno orijentiran način razmišljanja (Zimmermann, 2006). Također, mogu uključivati i osiromašenu i ograničenu maštu, smanjeni kapacitet za empatiju, sklonost impulzivnom ponašanju te somatizaciji emocija i opisivanju emocija kroz tjelesne simptome (Leshem i sur., 2019). Pojedinci sa aleksitimijom pokazuju poteškoće u identificiranju facijalnih emocija kod drugih, emocija izraženih u tekstu te emocija izraženih u izgovorenim rečenicama (Leshem i sur., 2019). Prema navedenom, vidljivo je da značajke aleksitimije odražavaju nedostatke u kognitivnim procesima i u emocionalnoj regulaciji (Taylore i sur., 1997, prema Zimmermann, 2006).

Aleksitimija je kao konstrukt prvi put spomenuta 70-ih godina prošlog stoljeća te je proučavana na temelju opažanja psihosomatskih pacijenata, pacijenata s posttraumatskim stresnim poremećajem i poremećajima prehrane (Sifneos, 1973; Taylor, 2000). Definirane su dvije vrste aleksitimije – primarna i sekundarna (Sifneos, 1988 prema Leshem, 2019). Primarna aleksitimija definira se kao crta ličnosti u kojoj je kapacitet procesiranja emocija niži nego u generalnoj populaciji zbog neurobioloških čimbenika poput genetske predispozicije ili povrede u djetinjstvu. Sekundarna aleksitimija odnosi se na stanje koje nastupa kasnije u životu te može biti posljedica psiholoških trauma ili zbog prisutnosti životno opasnih situacija (Leshem i sur., 2019). Iako postoji razlika u etiologiji dvije vrste aleksitimije, one se ne razlikuju u velikoj mjeri u manifestaciji, što su neke studije i potvrdile (Bibby, 2016; Zimmermann, 2006).

Osim podjele aleksitimije na dvije vrste, detaljno se opisuje i objašnjava pogled na aleksitimiju kao deficit u kognitivnim procesima i emocionalnoj regulaciji. Navedeno shvaćanje aleksitimije podržano je usuglašenim konceptom da se emocionalna regulacija sastoji od tri povezana sustava – neurofiziološkog, motoričko-izražajnog i kognitivno-iskustvenog sustava (Dodge i sur., 1991). Neurofiziološki sustav odnosi se na aktivaciju neuroendokrinog i autonomnog živčanog sustava; motoričko-izražajni uključuje aktivnosti poput promjene stava, promjene tona glasa ili facijalnih ekspresija, a kognitivno izražajni se odnosi na svjesnost i verbalno izražavanje pojedinačnih osjećaja (Dodge i sur., 1991). Putem ova tri sustava, omogućena je emocionalna regulacija. Prema Taylor (2000), kod pojedincaca koji imaju višu razinu zastupljenosti aleksitimije, zabilježeni su deficiti u kognitivno-izražajnom sustavu te u interpersonalnim razinama emocionalne regulacije.

Iako je konstrukt inicijalno uočen na kliničkoj populaciji, novija istraživanja proučavaju aleksitimiju i na općoj populaciji gdje je zastupljenost u manjim proporcijama, oko 20% (Zimmermann, 2006). Također, istraživanja su pokazala da je aleksitimija u općoj populaciji

zastupljenija kod muškaraca nego kod žena (Honkalampi i sur., 2009). Aleksitimija može uvelike utjecati na kvalitetu života pojedinca, s obzirom na to da uključuje deficite u kognitivnim procesima i emocionalnoj regulaciji. Primjerice, poteškoće u prepoznavanju te diferenciranju vlastitih i tuđih emocija zbog smanjenih mogućnosti stvaranja kognitivnih emocija i slabijeg povezivanja s određenim situacijama i uspomnama, mogu biti otežavajuće za uspostavljanje i održavanje bliskosti s drugima (Hošková–Mayerová i sur., 2010).

Aleksitimija je često istraživana i kod specifičnih populacija ili pojedinaca kod kojih je zastupljeno specifično ponašanje. Primjerice, Manninen i suradnici (2011) proučavali su povezanost aleksitimije kod adolescenata smještenih u psihijatrijsku ustanovu te su pronašli višu prevalenciju aleksitimije u populaciji povezanoj s destruktivnim ponašanjem, agresijom i psihološkim problemima. Zimmermann (2006) je također na populaciji delikventnih adolescenata koji su sudjelovali u programu za prevenciju delikvencije utvrdio da oni s višim stupnjem aleksitimije imaju veću vjerojatnost uključivanja u delikventno ponašanje. Osim zastupljenosti aleksitimije kod adolescenata, istraživanje Velottija i suradnika (2014) na populaciji odraslih osuđenika ukazuje na povećanu zastupljenost aleksitimije, posebice kod osuđenika na izdržavanju kazne i to u domeni bijesa i (ne)mogućnosti njegove kontrole. Osim navedenih uzoraka koji uključuju pojedince smještene u određene ustanove, poput bolnica ili zatvora, aleksitimija je proučavana i na uzorku studenata. Primjerice, Bekker i suradnici (2007) proučavali su razlike u spolu kod studenata u antisocijalnom ponašanju, aleksitimiji, stilovima privrženosti, samosvijesti, osjetljivosti na druge i sposobnosti snalaženja u novim situacijama. Pronađena je statistički značajna razlika u brojnim aspektima, primjerice muškarci su iskazali nižu osjetljivost za druge od žena, ali iskazuju viši kapacitet za upravljanje novim situacijama. Također, vidljiva je razlika kod emocionaliziranja (emocionalno uzbuđenje nastalo zbog emotivnih događaja) gdje muškarci pokazuju viši stupanj prisutnosti emocionalnog uzbuđenja. Uz navedeno, pronađena je razlika i u antisocijalnom ponašanju kojeg muškarci iskazuju prisutnijim. Osim pronađenih razlika u spolu, Bekker i suradnici (2007) ukazali su na povezanost aleksitimije, posebice povezanost oskudnih fantazija, s antisocijalnim ponašanjem.

1.2. Mračna tetrad

Mračna tetrad je noviji konstrukt u području psihologije. Sastoji se od četiri osobine ličnosti – makijavelizma, narcizma, psihopatije i sadizma. Koncept mračne tetrade uveo je Paulhus (2014), na način da je konceptu mračne trijade pridodao novu osobinu ličnosti – sadizam. Mračna trijada je koncept koji je u psihologiji prvi put predstavljen od strane Paulhusa

i Williamsa (2002). Mračna trijada sastoji se od tri osobine – makijavelizam, narcizam i psihopatija (Paulhus i sur., 2002). Iako su sve tri osobine ličnosti već bile proučavane u psihologiji, Paulhus i Williams (2002) predstavljaju koncept, ujedinjuju tri osobine i naglašavaju njihovu povezanost i doprinos određenim oblicima ponašanja koji su štetni za samog pojedinca i njihovu društvenu zajednicu. Makijavelizam se odnosi na sklonost manipulaciji drugih pojedinaca radi postizanja osobne koristi, cinični pogled na svijet, dugoročni fokus i stratešku fleksibilnost; narcizam se opisuje kao povećan osjećaj grandioznosti, osjetljivost na prijetnje egu i osjećaj pojedinca da ima veća prava na nešto; dok psihopatija uključuje nedostatak osjećaja krivnje i nedostatak empatije, visoku disfunkcionalnu impulzivnost i agresiju (Pechorro i sur., 2022). Četvrta osobina čijim pridodavanjem nastaje koncept mračne tetrade, sadizam, definira se kao uživanje u patnji drugih pojedinaca i nanošenju boli (Paulhus, 2014).

Makijavelizam je prvotno istražen od strane psihologa Richarda Christiea i njegove kolegice Florence Geise, koji su pokušali utvrditi odnos Machiavellijeve ideologije u svakodnevnom ponašanju ljudi u raznim socijalnim situacijama (1970, prema Leary i i sur., 2009). S obzirom na rezultate istraživanja, kreirali su instrument koji je bio namijenjen mjerenju konstrukta makijavelizma koji je kroz desetljeća revizija postao MACH-IV čija je namjera mjeriti makijavelizam kao „sindrom ličnosti“ (Leary i sur., 2009). Koncept makijavelizma uključili su Paulhus i Williams 2002. godine u svoj model mračne trijade te u svoj upitnik. Kao što je već navedeno, pojedinci koji imaju izraženu osobinu makijavelizma skloni su manipuliranju i obmanjivanju pojedinaca u socijalnim situacijama kako bi postigli vlastitu dobrobit, manje su osjetljivi na osjećaje drugih, često koriste laži i prijevare kako bi postigli svoje ciljeve (Jones i Paulhus, 2009). Također, istraživanja su pokazala kako je motivacija osoba s izraženim makijavelizmom uvelike instrumentalna, odnosno oni su motivirani željom za novcem, moći i kompetencijom. Ovakvim pojedincima obiteljski problemi i dobrobit zajednice u kojoj žive manje su važni (Leary i sur., 2009; Stewart i sur., 2006).

Za razliku od makijavelizma koji je kao koncept u psihologiji nastao zbog filozofije Machiavellija, narcizam se u prošlosti najčešće koristio kao konstrukt u kliničkoj psihologiji, poznat kao narcistični poremećaj ličnosti (Furnham i sur., 2013). Često ga je koristio i sam Sigmund Freud radi opisivanja pojedinih kliničkih pojava poput uveličavanja sebe, idealizacije, stavova usmjerenih prema samoljublju i sl. (Ždravac, 2015). Kada se govori o narcizmu koji je uključen u mračnu trijadu i tetradu, govori se o subkliničkom narcizmu, odnosno o osobini ličnosti koja se ne kategorizira kao patološka. Takav koncept prvi su opisali Raskin i Hall 1979.

godine koristeći vlastiti mjerni instrument NPI (eng. *Narcissistic Personality Inventory*) na uzorku studenata i pri tome utvrdili četiri čimbenika – grandioznost, dominaciju, superiornost te osjećaj prava na nešto (Paulhus i sur., 2002). Čak i sam upitnik mračne trijade sadrži elemente ovog instrumenta. Stručnjaci osobe s izraženom osobinom narcizma najčešće opisuju kao manje osjetljive na potrebe ostalih i svoje okoline, imaju sklonost preuveličavati vlastite sposobnosti i kvalitete, druge pojedince smatraju inferiornijima od sebe te često ovise o eksternalnoj afirmaciji ostalih, odnosno često svoje samopouzdanje grade na temelju vanjskih čimbenika, poput izgleda i statusa (Paulhus i Williams, 2002).

Psihopatija se najčešće definira kao složeni klinički konstrukt i poremećaj ličnosti, koji uključuje manipulativno ponašanje, egocentričnost, nedostatak osjećaja krivnje te nisku razinu empatije (Neumann i sur., 2006). U povijesti se većinski promatrao u sklopu kliničke psihologije, kao i narcizam (Furnham i sur., 2013). U 20. stoljeću počele su se razvijati različite teorije i klasifikacije psihopatija pa tako i proučavanje psihopatije kao subkliničkog konstrukta (Ždravac, 2015). Psihopatija kao osobina ličnosti u normalnoj populaciji se više počela promatrati kada je Hare 1985. godine razvio prvi mjerni instrument SRP (eng. *Self-Report Psychopathy Scale*), danas poznat kao SRP-III (Ždravac, 2015). Ovaj upitnik bio je jedan od temelja za istraživanje i razvoj upitnika o mračnoj trijadi (Paulhus i Williams, 2002). Instrumenti poput navedenih proučavaju psihopatiju kao osobinu ličnosti koja se pojavljuje u generalnoj populaciji te najčešće uključuje karakteristike poput nedostatka empatije, manipulativnost te njezinu povezanost s agresivnim ponašanjima (Paulhus i Williams, 2002).

Sadizam je, za razliku od psihopatije i narcizma, najčešće promatran kao forenzički fenomen te uvelike istraživao u sklopu seksualnih prijestupa (Mokros i sur., 2014 prema Foulkes, 2019). Često se povezuje s francuskim piscem Marquisom de Sadeom koji je u svojim djelima često opisivao nasilje i patnju kao oblik seksualnog užitka. Sadizam kao osobina ličnosti definira se kao sklonost doživljavanja užitka u fizičkoj ili psihološkoj patnji drugih, doživljavanje užitka kada su okrutni prema drugima ili kada ih osramote pred drugima (Foulkes, 2019). Također, može uključivati i ekstremnije oblike, poput doživljavanja užitka prilikom mučenja ili ubijanja. Uz promatranje sadizma u forenzičkom miljeu, stručnjaci su počeli proučavati i tzv. svakidašnji sadizam u generalnoj populaciji. Svakidašnji sadizam se definira kao doživljavanje određene razine hedonizma prilikom okrutnih i antisocijalnih ponašanja (Foulkes, 2019). Jedna od prvih mjera svakidašnjeg sadizma je SSIS (eng. *Short Sadistic Impulse*) (O'Meara i sur., 2011) koja jednim čimbenikom objedinjuje psihološke i fizičke

aspekte sadizma. Paulhus i suradnici (2018) također su razvili subskalnu svakidašnjeg sadizma koja je dio upitnika mračne tetrade (SD4).

Nije začuđujuće da je mračna tetrađa manje istražen koncept od mračne trijade, s obzirom na to da je noviji koncept. Mračna tetrađa počinje se sve više primjenjivati u raznim istraživanjima, posebice u istraživanjima antisocijalnih ili delikventnih ponašanja, na uzorku adolescenata, pri čemu su najčešće istražena ponašanja poput vandalizma, napada ili drugih raznih ponašanja kojima se krše društvena pravila i zakon (Chabrol i sur. 2017). Istraživanja ukazuju na povezanost svake od osobina ličnosti uključenih u mračnu tetradu s nekim aspektom antisocijalnog ponašanja i kriminalnog ponašanja (Chabrol i sur., 2017; Pechorro i sur., 2022). Primjerice, Pechorro i suradnici (2022) u svojem istraživanju pokazuju kako je mračna tetrađa bolji prediktor nasilne delinkvencije od samokontrole, pri čemu psihopatija ima najvišu povezanost s antisocijalnim i kriminalnim ponašanjima, dok makijavelizam i narcizam iskazuju najnižu povezanost. Rezultati istraživanja Chabrola i suradnika (2017) su pokazali da je mračna tetrađa, uz antisocijalno ponašanje, povezana i s konzumacijom droga. Točnije, pokazalo se kako su psihopatija i sadizam značajno povezani s antisocijalnim ponašanjem te doprinose njegovom razvitku (Chabrol i sur., 2017).

1.3. Socijalna podrška

Socijalna podrška je široko definirana i najčešće se odnosi na raznovrsne tipove podupirućih socijalnih odnosa ili interakcija koje mogu rezultirati poboljšanjem pojedinačne dobrobiti te mogu djelovati kao zaštitni čimbenik za određene negativne događaje ili ishode (Hellfeldt i sur., 2020). Točnije, socijalna podrška koju pojedinac prima iz raznih odnosa, prijatelja, partnera pomaže u poboljšanju fizičkog i mentalnog zdravlja te naposljetku može utjecati na njihovo ponašanje u određenoj situaciji (Hochstetler i sur., 2010 prema Egan i sur., 2020; Liu i sur., 2021). Međutim, socijalna podrška može imati i negativne posljedice za pojedinca i njegovu dobrobit, ukoliko potkrepljuje neadekvatna ponašanja pojedinca (Liu i sur., 2021). Socijalna podrška je višedimenzionalni konstrukt kojem se može pristupiti s različitih razina, stoga postoje brojne podjele, izvori, vrste i teorije vezane uz socijalnu podršku i njezin kompleksan utjecaj na samog pojedinca i zajednicu (Sarason i sur., 2009 prema Leutar i sur., 2015).

Jedna od mnogih teorija kojom se pokušala detaljnije razumjeti socijalna podrška je Teorija socijalne podrške (eng. *Social Support Theory*) (Zimet i sur., 1988). Prema ovoj teoriji socijalna podrška može sadržavati pet sastavnica – emocionalnu podršku, instrumentalnu

podršku, informiranje, savjetovanje i procjenu; pri čemu emocionalna podrška uključuje pružanje empatije, utjehe i razumijevanja, dok instrumentalna podrška uključuje pružanje ili primanje praktične pomoći, poput pomoći pri rješavanju problema. Informiranje ili informacijska podrška uključuje pružanje informacija, procjena uključuje pružanje povratne informacije i procjenu same socijalne situacije, a savjetovanje uz pružanje informacija usmjerava pažnju na određeni problem. Uz navedeno, Zimet i suradnici (1988) naglašavaju i samu važnost konteksta u kojem se socijalna podrška javlja te ističu važnost njezinog izvora. Prema njima, postoje tri glavna izvora socijalne podrške – obitelj, prijatelji i relevantni drugi (najčešće partner). Važnost izvora socijalne podrške vidljiva je iz primjera adolescenata, primjerice primarni izvori socijalne podrške kod adolescenata su roditelji i vršnjaci/prijatelji čija se primarnost mijenja kroz odrastanje. Roditeljska socijalna podrška je za pojedinca važna u djetinjstvu, ali ulaskom u adolescenciju socijalna podrška prijatelja poraste i postane važnija (Hellfeldt i sur., 2020). Također, Zimet i suradnici (1988) socijalnu podršku najčešće karakteriziraju kao pozitivnu te kao zaštitni čimbenik za psihičko i fizičko zdravlje pojedinca.

Kada se socijalnu podršku opisuje kao zaštitni čimbenik, najčešće se spominje njezina zaštitnička uloga protiv negativnih ishoda ili stresnih događaja što je moguće ostvariti kroz izravnu i neizravnu podršku. Pri tome se smatra da takva vrsta socijalne podrške podiže raspoloženje kroz afilijaciju i privrženost (Egan i sur., 2020). Također, smatra se da pojedinci koji imaju adekvatnu socijalnu podršku izvještavaju o boljem fizičkom i mentalnom zdravlju jer je moguće da kroz socijalnu podršku primaju informacije o načinima suočavanja s različitim situacijama i emocionalnoj regulaciji (Lakey i sur., 2011 prema Egan i sur., 2020). Teorija koja socijalnu podršku objašnjava na ovaj način je *stress-buffering* model (Cohen i sur., 1985). U ovom modelu, Cohen i suradnici (1985) ističu da je viši stupanj socijalne podrške povezan s manje negativnim učincima stresa, a niži stupanj socijalne podrške je povezan s većim negativnim učincima stresa. Međutim, naglašavaju da veza nije toliko jednostavna, zbog brojnih čimbenika koji mogu moderirati povezanost socijalne podrške i stresa, poput spola, socioekonomskog statusa, društvenih normi i slično.

S obzirom na postojeće teorije, brojni autori proučavaju ulogu socijalne podrške u različitim ponašajnim odgovorima pojedinca, posebice antisocijalnim ponašanjima. Primjerice, Deković i suradnici (2003) proučavali su utjecaj obiteljskih čimbenika na razvitak antisocijalnog ponašanja kod adolescenata, pri čemu je najznačajniji prediktor antisocijalnog ponašanja kod adolescenata bio odnos s roditeljima. Osim važnosti roditeljske uloge i potpore u ponašanju pojedinaca, Bender i suradnici (1997) su utvrdili da socijalna podrška

prijatelja/vršnjaka ima utjecaj na ponašanje pojedinca. Rezultati ukazuju da socijalna podrška može djelovati kao zaštitni i kao rizični čimbenik, odnosno članstvo u određenoj grupi i zadovoljstvo društvenom potporom pruženom od strane grupe potiče kontinuitet ponašanja pojedinca. Ukoliko se pojedinci nalaze u skupini koja pozitivno vrednuje antisocijalna ponašanja, ovakva socijalna podrška može biti rizičan čimbenik. Nasuprot tome, ako su pojedinci pripadnici skupine koja takva ponašanja osuđuje ili ne prihvata, njihova socijalna podrška može djelovati kao zaštitni čimbenik. Isto je potvrđeno istraživanjem Brezine i suradnika (2017), koji su pokazali kako pojedinci koji su okruženi s većim brojem vršnjaka uključenih u antisocijalno ponašanje, iskazuju i sami viši stupanj uključenosti u takva ponašanja. Također, pokazali su kako takvi pojedinci ujedno osjećaju visoku razinu emocionalne podrške od strane vršnjaka te se snažno identificiraju sa svojom skupinom vršnjaka. Važan aspekt socijalne podrške kao zaštitnog ili rizičnog čimbenika antisocijalnog ponašanja jest i njezina promjenjivost kroz životnu dob i razvoj. Primjerice, Monahan i suradnici (2009) proučavali su izloženost utjecaju devijantnih vršnjaka i otpor vršnjačkom pritisku kroz adolescenciju i odraslu dob. Utvrdili su da antisocijalni pojedinci dobrovoljno odabiru druženje s devijantnim vršnjacima te da je ono povezano s pojedinčevim upuštanjem u antisocijalno ponašanje. U adolescenciji važna je selekcija i socijalizacija s takvim vršnjacima kako bi se pojedinac susretao s antisocijalnim ponašanjem, dok je u ranoj odrasloj dobi važna isključivo socijalizacija. Pri čemu, utjecaj vršnjaka na antisocijalno ponašanje slabi u odrasloj dobi kada pojedinci postaju otporniji na vršnjačke pritiske zbog emotivnog i socijalnog sazrijevanja (Monahan i sur., 2009).

1.4 Psihosocijalni čimbenici antisocijalnog ponašanja

Pregledom prijašnjih istraživanja vidljiva je kompleksnost antisocijalnog ponašanja te njegova povezanost s brojnim čimbenicima, bilo vanjskim ili unutarnjim. Primjerice, povezano je s unutarnjim čimbenicima poput ličnosti i emocionalnih teškoća te vanjskim čimbenicima poput socijalne podrške (Dishion i sur., 2015), kao i s utjecajem vršnjaka i disfunkcionalnošću obitelji (Nikčević-Milković i sur., 2014). Kod osoba sklonih antisocijalnom ponašanju utvrđena je i veća sklonost manipulaciji, manjak afektivnosti i osjećaja krivnje (Waller i suradnici, 2013). Također, važno je naglasiti da su istraživanja najčešće proučavala prisutnost takvog ponašanja kod muških adolescenata ili djece, posebice kod delinkvenata. Fokus istraživanja nije iznenađujući, s obzirom da su adolescenti rizična skupina pojedinaca kod kojih je ovakvo ponašanje zastupljenije nego u odrasloj populaciji (Dishion i sur., 2015). Međutim, određena istraživanja usmjeravaju se na razvoj i čimbenike antisocijalnog ponašanja u ranoj odrasloj

dobi. Primjerice, Monahan i suradnici (2009) ukazuju kako se čimbenici antisocijalnog ponašanja mijenjaju kroz različite životne periode. Točnije, proučavali su utjecaj vršnjaka i podložnosti njihovom utjecaju u različitim životnim periodima te su otkrili kako socijalizacija s antisocijalnim vršnjacima slabi kroz ranu odraslu dob te da pojedinci zbog socijalnog i emocionalnog razvoja postaju otporniji na pritiske vršnjaka što se tiče uključivanja u antisocijalno ponašanje.

Bez obzira što su istraživanja većinom usmjerena na djecu i adolescente, određeni stručnjaci naglašavaju važnost istraživanja i u populaciji rane odrasle dobi (Chabrol i sur., 2017). Iako istraživanja pokazuju kako je u toj populaciji stopa antisocijalnog ponašanja niska, ista su ukazala kako je za kasniji razvoj kriminalne karijere posebno zabrinjavajuća perzistencija antisocijalnog ponašanja u (ranoj) odrasloj dobi (Neumann i sur., 1994; Chabrol i sur., 2017). Posebice iz razloga što su antisocijalna ponašanja u ranoj odrasloj dobi češće prikrivena što može omogućiti duži period zastupljenosti takvog ponašanja (Dishion i sur., 2015).

S obzirom na sve navedeno, očekuje se da će u ovom radu postojati razlika između studenata i studentica u izraženosti antisocijalnog ponašanja, očekuju se značajne povezanosti između mračne tetrade (makijavelizam, narcizam, psihopatija i sadizam), aleksitimije, socijalne podrške (obitelji, prijatelja i relevantnih drugih) i antisocijalnog ponašanja. Također, očekuje se da će model koji uključuje mračnu tetradu, aleksitimiju i socijalnu podršku značajno predviđati antisocijalno ponašanje te da će svi konstrukti biti značajni prediktori.

2. Ciljevi i problemi

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi zastupljenost antisocijalnog ponašanja kod studenata, utvrditi odnos između antisocijalnog ponašanja i mračne tetrade (makijavelizam, narcizam, psihopatija i sadizam), aleksitimije i socijalne podrške (obitelji, prijatelja i relevantnih drugih) te mogućnost predviđanja antisocijalnog ponašanja na temelju modela koji uključuje navedene psihosocijalne čimbenike. S obzirom na ciljeve, postavljaju se sljedeći istraživački problemi i hipoteze:

1. Ispitati razliku kod studenata i studentica u tri podvrste antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).
H1: Očekuje se statistički značajna razlika između studenata i studentica u stupnju zastupljenosti antisocijalnog ponašanja kod sve tri podvrste, na način da će studenti

iskazivati viši stupanj zastupljenosti svih podvrsta antisocijalnog ponašanja od studentica.

2. Ispitati povezanost psihosocijalnih čimbenika (mračne tetrade, aleksitimije i socijalne podrške) sa tri sastavnice antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).

H2: Očekuje se značajna pozitivna povezanost između mračne tetrade i antisocijalnog ponašanja, na način da će viši stupanj izražavanja svake osobine mračne tetrade biti povezan s višim stupnjem zastupljenosti svake podvrste antisocijalnog ponašanja.

H3: Očekuje se značajna pozitivna povezanost između aleksitimije i antisocijalnog ponašanja, na način da će viši stupanj izraženosti aleksitimije biti povezan s višim stupnjem zastupljenosti svake podvrste antisocijalnog ponašanja.

H4: Očekuje se značajna negativna povezanost između svih izvora socijalne podrške i svih podvrsta antisocijalnog ponašanja, na način da će viši stupanj procijenjene podrške od strane obitelji, prijatelja i relevantnih drugih biti povezano s nižim stupnjem izražavanja svih podvrsta antisocijalnog ponašanja.

3. Objasniti doprinos psihosocijalnih čimbenika (mračne tetrade, aleksitimije i socijalne podrške) u predviđanju triju podvrsta antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).

H5: Očekuje se da će model psihosocijalnih čimbenika značajno predviđati sve tri podvrste antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).

H6: Očekuje se da će svaka osobina mračne tetrade (makijavelizam, narcizam, psihopatija i sadizam) biti pozitivni značajni prediktori triju podvrsta antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).

H7: Očekuje se da će aleksitimija biti pozitivni značajni prediktor triju podvrsta antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).

H8: Očekuje se da će tri izvora socijalne podrške (obitelj, prijatelji, značajni drugi) biti negativni značajni prediktori triju podvrsta antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila).

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 326 sudionika. Od ukupnog broja sudionika, 11 sudionika je izuzeto iz istraživanja jer nisu bili studenti. Konačni uzorak sudionika sastojao se od 315 studenata Sveučilišta u Zagrebu. Od ukupnog broja sudionika, 199 (63,2%) je muškog spola, a 116 (36,8%) je ženskog spola. Prosječna dob sudionika je 22,46 godine (SD = 2,864), medijan iznosi 22 godine, a raspon dobi je iznosio od 18 do 44 godine. Najviše sudionika pohađa Filozofski fakultet (16,6%), zatim Tehničko veleučilište u Zagrebu (14,6%). Od ukupnog broja studenata, njih 9,8% pohađa Prirodoslovno-matematički fakultet, 9,5% studira na Fakultetu hrvatskih studija, dok 8,3% pohađa Učiteljski fakultet.

3.2. Instrumenti

U istraživanju je korišteno ukupno četiri instrumenta: Kratki upitnik podtipova antisocijalnog ponašanja (eng. *Short Subtypes of Antisocial Behavior Questionnaire*; Burt i sur., 2009); Torontska skala aleksitimije (eng. *The Toronto Alexithymia Scale*; Bagby i sur., 1986); Kratka skala mračne tetrade (eng. *Short Dark Tetrad*; Paulhus i sur., 2021) i Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (eng. *Multidimensional Scale of Perceived Social Support*, Zimet i sur., 1988). Za svaki od instrumenta dobivena je suglasnost autora za korištenje.

Kratki upitnik podtipova antisocijalnog ponašanja (s-SABQ) (Burt i sur., 2009)

Kratki upitnik podtipova antisocijalnog ponašanja koristi se ispitivanje različitih vrsta antisocijalnog ponašanja (Burt i sur., 2009). Upitnik se sastoji od 9 čestica na koje sudionici odgovaraju na Likertovoj skali od 1 „nikad“ do 5 „gotovo uvijek“. Čestice su raspoređene u 3 subskale: fizička agresija (npr. „Udarilo/la sam druge nakon što bi me provocirali“), socijalna agresija (npr. „Ismijavao/la sam nekoga iza njegovih/njenih leđa“) i kršenje pravila (npr. „Onečišćivao/la sam javne površine razbijanjem boca, prevrtanjem kanti za smeće i slično“). Svaka subskala sadrži 3 čestice. Ukupni rezultat formira se kao suma svih čestica pojedine subskale, pri čemu viši rezultat označava češću pojavu određenog antisocijalnog ponašanja. Skala je validirana na hrvatskoj populaciji, na 180 sudionika (76% žena i 24% muškaraca) (Wertag i sur., 2021). Pouzdanosti sve tri subskale originalnog upitnika iznose $\alpha=,68$ za fizičku agresiju, $\alpha=,67$ za socijalnu agresiju i $\alpha=,58$ za kršenje pravila (Wertag i sur., 2021). Vrijednosti Cronbach alpha koeficijenta u ovom istraživanju za subskalu fizičke agresije iznosi ,75, za

socijalnu agresiju ,66 te za kršenje pravila iznosi ,60, što je u skladu s vrijednostima utvrđenim u prijašnjim istraživanjima.

Torontska skala aleksitimije (TAS-26) (Bagby i sur., 1986)

Torontska skala aleksitimije (Bagby i sur., 1986) procjenjuje različite aspekte aleksitimije. Sastoji se od 4 subskale: (1) poteškoće u razlikovanju između emocija i tjelesnih senzacija uslijed emocionalnog pobuđenja, (2) poteškoće u identificiranju i opisivanju emocija (5 čestica), (3) manjak fantazija (5 čestica) i (4) ekternalno orijentiran način razmišljanja (4 čestice). Prva navedena subskala, poteškoće u prepoznavanju i razlikovanju osjećaja i tjelesnih senzacija se sastoji od ukupno 12 čestica, primjerice „Kad plačem, uvijek znam zašto“. Subskala poteškoće u identificiranju i opisivanju emocija sastoji se od 5 čestica, primjerice „Ljudi mi govore da više izražavam svoje osjećaje“. Subskala manjak fantazija također se sastoji od 5 čestica, primjerice „Često sanjam o budućnosti“. Posljednja subskala ekternalno orijentiran način razmišljanja, sastoji se od 4 čestice, primjerice „Mislim da mogu steći prijatelje jednako lako kao i drugi“. Sudionik procjenjuje koliko se slaže sa svakom tvrdnjom te zaokružuju odgovor koji najbolje opisuje njihove osjećaje, na Likertovoj skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, dok 5 označava „potpuno se slažem“. Ukupni rezultat na skali dobiva se zbrajanjem svih 26 tvrdnji, pri čemu rezultati manji od 62 boda i manje ukazuju na odsutnost aleksitimije kod pojedinca, dok 74 i više bodova ukazuju na osobe s aleksitimijom. Ukupni rezultat može varirati u rasponu od 26 do 130 bodova. Za potrebe ovog rada, korištena je hrvatska verzija upitnik koja je validirana na uzorku od 194 sudionika (114 muškaraca i 80 žena) medicinskog i nemedicinskog osoblja KBC Sestre milosrdnice i OB Zabok, studenata Sveučilišta u Zagrebu i djelatnika MUP-a (Kocijan Lovko i sur., 2015). Pokazala je zadovoljavajuću pouzdanost, Cronbach $\alpha=,71$. Vrijednosti Cronbach alpha koeficijenta u ovom istraživanju je viši te iznosi ,79, što je u skladu s vrijednostima dobivenim u prijašnjim istraživanjima.

Kratka skala mračne tetrade (SD4) (Paulhus i sur., 2021)

Kratka skala mračne tetrade (Paulhus i sur., 2021) koristi se za mjerenje mračnih crta ličnosti. U ovom istraživanju korišten je prijevod skale na hrvatskom jeziku. Skala je validirana na hrvatskoj populaciji, na uzorku od 439 sudionika, 81 muškarac i 358 žena (Ribar i sur., 2022). Skala ima ukupno 28 čestica koje se raspoređuju u 4 subskale, od kojih svaka ima po 7 čestica: makijavelizam (npr. „Nije pametno odavati svoje tajne“), narcizam (npr. „Talentiran/a sam za uvjeravanje drugih“), psihopatija (npr. „Često za mene kažu da sam van kontrole“) i

sadizam (npr. „Gledanje tučnjave me uzbuđuje“). Sudionici procjenjuju u kojoj mjeri se slažu s navedenim tvrdnjama na Likertovoj skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava „u potpunosti se ne slažem“, dok 5 označava „u potpunosti se slažem“. Ukupni rezultat se račun zasebno za svaku skalu na način da se izračuna aritmetička sredina svih čestica uključenih u pojedinu subskalu. Pouzdanosti sve četiri subskale originalnog upitnika iznose $\alpha = ,78$ za makijavelizam, $\alpha = ,83$ za narcizam, $\alpha = ,82$ za psihopatiju i $\alpha = ,82$ za sadizam (Paulhus i sur., 2021). Vrijednosti Cronbach alpha koeficijenta u ovom istraživanju za subskalu makijavelizma iznosi ,63, za narcizam ,74, psihopatiju ,79 i za sadizam ,80, što je zadovoljavajuće i u skladu s vrijednostima utvrđenim u prijašnjim istraživanjima.

Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (MPSS) (Zimet i sur., 1988).

Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške koristi se za proučavanje socijalne podrške pojedinca iz raznih izvora (Zimet i sur., 1988). Skala se sastoji od 12 tvrdnji kojima se mjeri percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i relevantnih drugih osoba. Svaki izvor socijalne podrške činio je subskalu koja se sastojala od četiri čestice, primjerice „Postoji posebna osoba koja je uz mene kada trebam pomoć“; „Moji prijatelji zaista mi pokušavaju pomoći“ i „Moja obitelj mi daje potrebnu pomoć i potporu“. Na ljestvici od 1 „uopće se ne slažem“ do 7 „potpuno se slažem“ trebalo je označiti stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom. Ukupni rezultat se može računati na više načina, kao jedan ukupni rezultat svih čestica koji se dobiva računanjem aritmetičke sredine svih čestica u upitniku ili kao ukupni rezultat na svakoj zasebnoj skali, također izražen kao aritmetička sredine svih čestica uključenih u pojedinu subskalu. U ovom istraživanju koristit će se potonji način računanja ukupnih rezultata. Pouzdanosti subskala su zadovoljavajući, Cronbach alpha za obitelji iznosi ,85, za prijatelje ,75, a za relevantne druge osobe iznosi ,72 (Zimet i sur., 1988). Vrijednosti Cronbach alpha koeficijenta u ovom istraživanju za subskalu percipirane socijalne podrške obitelji iznosi ,88, za prijatelje ,92 i za relevantne druge iznosi ,92, što je zadovoljavajuća pouzdanost.

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno od 20.3. do 10.4.2023. godine online korištenjem anketnog upitnika kreiranog putem *Google* obrazaca. U istraživanju su sudjelovali studenti Sveučilišta u Zagrebu koji su bili pozvani na sudjelovanje putem društvenih mreža, primjerice *Facebook* grupe (Studentski dom Stjepan Radić) i elektroničke pošte (primjerice, udruge studenata poput Savez studenata Fakulteta elektrotehnike i računarstva, eSTUDENT, Udruga mehatroničara, St@k redakcija, klubovi studenata psihologije). Prije početka ispunjavanja upitnika, sudionici

su dobili uputu u kojoj su bili informirani o trajanju ispunjavanja upitnika, načinu iskazivanja suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju, anonimnosti sudjelovanja i o mogućnosti odustajanja od ispunjavanja upitnika u bilo kojem trenutku. U uputi je naveden cilj istraživanja kao proučavanje psihosocijalnih čimbenika antisocijalnog ponašanja. Također, sudionicima je dan i kontakt istraživačice (elektronička pošta) kako bi mogli postaviti pitanja vezana uz istraživanje. Prvi dio upitnika je sadržavao pitanja o o sudionicima – dob, spol i naziv fakulteta. Sudionici su zatim ispunjavali upitnike sljedećim redoslijedom: Kratki podtipovi antisocijalnog ponašanja, Torontska skala aleksitimije, Kratki upitnik mračne tetrade i Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške. Nakon posljednjeg upitnika, sudionicima se zahvalilo na sudjelovanju u istraživanju.

4. Rezultati

Podaci su analizirani u IBM SPSS programu. Prije samih analiza podataka koje će odgovoriti na postavljene probleme, provedena je deskriptivna analiza. Također, Kolmogorov-Smirnov testom analizirana je normalnost distribucija svake korištene varijable. S obzirom da distribucije svake varijable, osim aleksitimije, značajno odstupaju od normalne raspodjele, prikazani su i indeksi asimetričnosti i spljoštenosti. Prema Klineu (2005) distribuciju možemo smatrati normalnom ako se vrijednosti indeksa asimetrije kreću u rasponu od -3 do +3, a vrijednosti indeksa spljoštenosti u rasponu od -10 do +10. S obzirom na to da sve varijable zadovoljavaju uvjete normalne distribucije, prilikom obrade podataka korištene su parametrijske statističke metode.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni podaci varijabli uključenih u istraživanje (N=315)

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Asimetričnost (uz stand. pogrešku = ,137)	Spljoštenost (uz stand. pogrešku = ,274)	<i>K-S</i> test
Fizička agresija	3	15	6,12	2,229	,93	1,382	,000*
Socijalna agresija	3	15	6,29	2,126	1,049	2,145	,000*
Kršenje pravila	3	15	4,41	1,846	2,154	6,421	,000*
Makijavelizam	1	5	3,40	,547	-,155	1,215	,000*
Narcizam	1	5	2,97	,679	-,475	,216	,000*
Psihopatija	1	5	1,96	,712	1,043	1,191	,000*
Sadizam	1	5	2,36	,89	,51	-,251	,000*
Drugi	1	7	5,67	1,592	-1,215	,573	,000*
Obitelj	1	7	5,42	1,491	-,88	,018	,000*
Prijatelji	1	7	5,73	1,422	-1,665	2,679	,000*
Aleksitimija	33	96	64,23	12,205	,067	-,332	,20

* $p < ,01$

U Tablici 1 prikazane su prosječne vrijednosti korištenih skala. Od ukupno tri subskale antisocijalnog ponašanja, socijalna agresija ima najvišu aritmetičku sredinu ($M = 6,29$, $SD = 2,126$). Zatim slijedi fizička agresija čije aritmetička sredina iznosi 6,12 (uz $SD = 2,229$) i kršenje pravila sa aritmetičkom sredinom 4,41 (uz $SD = 1,846$). Navedeni rezultati ukazuju na niže vrijednosti antisocijalnog ponašanja kod studenata u prosjeku, bez obzira je li ono izraženo kao fizička ili socijalna agresija ili kršenje pravila. Kod upitnika mračne tetrade, od četiri subskale, najviša prosječna vrijednost vidljiva je na subskali makijavelizma ($M = 3,40$, $SD = ,547$). Zatim slijedi narcizam ($M = 2,97$, $SD = ,679$), sadizam ($M = 2,36$, $SD = ,89$) i psihopatija ($M = 1,96$, $SD = ,712$). S obzirom na raspone subskala, ovakvi rezultati ukazuju na to da studenti ispoljavaju prosječnu razinu makijavelizma te narcizma, dok u manjoj mjeri iskazuju sadizam i psihopatiju. Prikazi rezultata prosječnih vrijednosti percipirane socijalne pogreške ukazuju kako studenti u prosjeku percipiraju podrške prijatelja ($M = 5,73$, $SD = 1,422$), relevantnih drugih ($M = 5,67$, $SD = 1,592$) i obitelji ($M = 5,42$, $SD = 1,491$) relativno visoko s obzirom da ukupni rezultat svake skale može varirati od 1 do 7. Generalno, u prosjeku percipiraju svoju socijalnu podršku na višoj razini. S obzirom na to da ukupni rezultat na skali aleksitimije koji iznosi 64 i manje ukazuje da pojedinac nema aleksitimiju, a rezultati 74 i više ukazuju na pojedince s aleksitimijom, možemo zaključiti na se nalaze u „neutralnom“ dijelu intervala.

Odnosno prosječna vrijednost upitnika aleksitimije ($M = 64,23$, $SD = 12,205$) generalno kod studenata ne ukazuje na zastupljenost pojedinaca sa aleksitimijom.

Tablica 2. Rezultati *t*-testa za nezavisne uzorke: razlika između studenata ($N=199$) i studentica ($N=116$) u antisocijalnom ponašanju

	Studenti		Studentice		t	df	Cohenov <i>d</i>
	M	SD	M	SD			
Fizička agresija	6,46	2,304	5,55	1,975	3,541*	313	,42
Socijalna agresija	6,47	2,204	5,98	1,956	1,96	313	,23
Kršenje pravila	4,72	2,037	3,87	1,302	4,528*	310,329	,47

* $p < ,01$

Rezultati prikazani u *Tablici 2* ukazuju na postojanje određenih razlika između studenata i studentica, što parcijalno potvrđuje očekivane rezultate i postavljenu hipotezu. Značajne razlike vidljive su na barem jednoj subskali svih korištenih upitnika. Prije opisa rezultata, potrebno je naglasiti kako je Levenov test ukazao da su varijance varijabli fizičke i socijalne agresije između muškaraca i žena homogene, dok su kod subskale kršenja pravila heterogene. S obzirom da su raspodjele za navedenu subskalu pozitivno asimetrične kod obje skupine, ostaje se pri analizi *t*-testa i ne prelazi se na neparametrijske analize. Također, provedena je i korekcija Welch testom koja potvrđuje rezultate dobivene *t*-testom ($F = 20,505$, $df_1 = 1$, $df_2 = 310,329$, $p < ,01$). Značajne razlike vidljive su kod fizičke agresije ($t = 3,541$, $df = 313$, $p < ,01$) i kršenja pravila ($t = 4,528$, $df = 310,329$, $p < ,01$) na način da studenti izražavaju više fizičke agresije i kršenja pravila od studentica. Cohenov *d* za fizičku agresiju iznosi ,42, odnosno ukazuje na srednji efekt učinka. Cohenov *d* ukazuje da je rezultat prosječnog studenta za ,42 standardne devijacije viši od prosječnog rezultata studentice. Isto se može zaključiti za varijablu kršenja pravila, čiji Cohenov *d* također ukazuje na srednji efekt učinka ($d = ,47$). Iako nije potvrđena statistički značajna razlika između studenata i studentica na subskali socijalne agresije, potrebno je naglasiti da je njezina značajnost granična, odnosno za nijansu viša od praga značajnosti od 5% ($t = 1,96$, $df = 313$, $p = ,051$). Međutim, prosječne vrijednosti postignute na subskali socijalne agresije kod muškaraca i kod žena i dalje ukazuju da je ona kod muškaraca u prosjeku povišenija.

Tablica 3. Pearsonovi koeficijenti korelacije korištenih varijabli

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Aleksitimija (1)	-										
Fizička agresija (2)	,180**	-									
Socijalna agresija (3)	,133*	,469**	-								
Kršenje pravila (4)	,086	,440**	,330**	-							
Makijavelizam (5)	,029	,044	,145**	-,043	-						
Narcizam (6)	-,210**	,181**	,122*	,114*	,225**	-					
Psihopatija (7)	,256**	,502**	,279**	,460**	,130*	,334**	-				
Sadizam (8)	,111*	,511**	,350**	,444**	,271**	,189**	,495**	-			
Drugi (9)	-,322**	-,161**	-,192**	-,099	-,054	,207**	-,188**	-,258**	-		
Obitelj (10)	-,332**	-,267**	-,247**	-,159**	,031	,109	-,211**	-,150**	,283**	-	
Prijatelji (11)	-,357**	-,241**	-,173**	-,04	-,043	,264**	-,113*	-,154**	,530**	,323**	-

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

U *Tablici 3* prikazane su povezanosti svih korištenih varijabli u istraživanju. Prema rezultatima, svaka hipoteza navedena u drugom istraživanom problemu je parcijalno potvrđena. Fizička agresija značajno je povezana sa svim varijablama osim sa makijavelizmom. Najvišu povezanost, značajnu pozitivnu umjerena povezanost, varijabla fizičke agresije ostvaruje sa sadizmom ($r = ,511$, $p < ,01$). Zatim slijedi značajna pozitivna umjerena povezanost sa psihopatijom ($r = ,502$, $p < ,01$), a najnižu značajnu pozitivnu povezanost ostvaruje s narcizmom ($r = ,181$, $p < ,01$). Ove povezanosti ukazuju na to da su mračne osobine povezane s višom zastupljenosti fizičke agresije kod pojedinca. Što se tiče percipirane socijalne podrške, kao što je očekivano, fizička agresija je povezana sa svakom vrstom socijalne podrške. Značajnu nisku pozitivnu povezanost fizička agresija ima sa aleksitimijom ($r = ,180$, $p < ,01$), odnosno pojedinci koji ostvaruju viši rezultat na skali aleksitimije i kod kojih rezultat ukazuje na postojanje aleksitimije, iskazuju viši stupanj pojave ponašanja koja uključuju fizičku agresiju. Najvišu povezanost, značajnu negativnu nisku povezanost, ostvaruje s percipiranom socijalnom podrškom obitelji ($r = -,267$, $p < ,01$), zatim sa percipiranom socijalnom podrškom prijatelja ($r = -,241$, $p < ,01$) te relevantnih drugih ($r = -,161$, $p < ,01$). Pri tome se potvrđuju prijašnja očekivanja da je socijalna podrška negativno povezana s antisocijalnim ponašanjem, odnosno viši stupanj socijalne podrške povezan je s nižim stupnjem fizičke agresije.

Prema očekivanjima, socijalna agresija značajno je povezana sa svim korištenim varijablama – aleksitimijom, mračnom tetradom i percipiranom socijalnom podrškom. Kao što

je vidljivo u *Tablici 3* socijalna agresija je značajno pozitivno nisko povezana s aleksitimijom ($r = ,133, p < ,01$), odnosno viši stupanj zastupljenosti aleksitimije povezan je s višom zastupljenosti ponašanja koja uključuju socijalnu agresiju. Također, socijalna agresija ima značajno pozitivnu nisku do srednju povezanost sa svim osobinama mračne tetrade, pri čemu najvišu značajnu srednju pozitivnu povezanost ostvaruje sa sadizmom ($r = ,350, p < ,01$), zatim značajnu nisku pozitivnu povezanost sa psihopatijom ($r = ,279, p < ,01$), makijavelizmom ($r = ,145, p < ,01$) i narcizmom ($r = ,122, p < ,01$). Ove povezanosti potvrđuju hipoteze prema kojima je viši stupanj izražavanja osobina mračne tetrade povezan s višim stupnjem izražavanja socijalne agresije. Nadalje, socijalna agresija je značajno negativno nisko povezana sa sve tri subskale percipirane socijalne podrške, pri čemu je najviša povezanost vidljiva između socijalne agresije i percipirane socijalne podrške obitelji ($r = -,247, p < ,01$), zatim relevantnih drugih ($r = -,192, p < ,01$) i naposljetku obitelji ($r = -,173, p < ,01$). Prema tome, vidljivo je da se potvrđuju prijašnja očekivanja da je socijalna podrška negativno povezana s antisocijalnim ponašanjem, odnosno viši stupanj socijalne podrške povezan je s nižim stupnjem socijalne agresije.

U *Tablici 3* također je vidljivo da je subskala kršenje pravila značajno pozitivno povezana sa svim osobinama mračne tetrade izuzev makijavelizma, pri čemu ima najvišu značajnu pozitivnu srednju povezanost sa psihopatijom ($r = ,460, p < ,01$). Također, ima značajnu pozitivnu srednju povezanost sa sadizmom ($r = ,444, p < ,01$) te značajnu nisku pozitivnu povezanost s narcizmom ($r = ,144, p < ,05$). Ove povezanosti parcijalno potvrđuju hipotezu prema kojoj je viši stupanj izražavanja osobina mračne tetrade povezan s višim stupnjem zastupljenosti kršenja pravila. Što se tiče percipirane socijalne podrške, jedinu značajnu negativnu nisku povezanost ima s percipiranom socijalnom podrškom obitelji ($r = -,159, p < ,05$). Odnosno, viši stupanj zastupljenosti kršenja pravila povezan je s nižim stupnjem percipirane socijalne podrške obitelji. Za razliku od ostalih subskala antisocijalnog ponašanja, kršenje pravila nije značajno povezano s percipiranom socijalnom podrškom prijatelja i relevantnih drugih, niti s aleksitimijom.

Tablica 4. Rezultati multiple regresijske analize, predviđanje fizičke agresije na temelju aleksitimije, mračne tetrade i percipirane socijalne podrške

Prediktori	Kriterij – Fizička agresija					
	<i>B</i>	<i>SE(b)</i>	β	<i>t</i>	Tolerancija	VIF
Aleksitimija	-,003	,009	,015	,298	,737	1,357
Makijavelizam	-,451	,192	-,111	-2,35*	,881	1,135
Narcizam	,303	,173	,092	1,748	,700	1,428
Psihopatija	,852	,178	,272	4,789**	,607	1,647
Sadizam	,915	,135	,365	6,798**	,679	1,473
Drugi	,14	,077	,1	1,831	,653	1,531
Obitelj	-,183	,073	-,123	-2,501*	,814	1,229
Prijatelj	-,30	,087	-,191	-3,469**	,643	1,555
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{kor.}	<i>df</i> ₁	<i>df</i> ₂	<i>F</i>	
	,401	,385	8	306	25,564**	

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

Tablica 4 prikazuje rezultate multiple regresijske analize, kojom se na temelju aleksitimije, mračne tetrade i socijalne podrške predviđala fizička agresija studenata i studentica. Rezultati ukazuju na djelomično potvrđivanje postavljene hipoteze. Prema rezultatima vidljivo je da model značajno predviđa fizičku agresiju ($F = 25,564$, $df_1 = 8$, $df_2 = 306$, $p < ,01$). Cijeli model zajedno objašnjava 38.5% varijance fizičke agresije te sadrži pet značajnih prediktora – makijavelizam, psihopatija, sadizam, podrška obitelji i prijatelja. Prema rezultatima vidljivim u Tablici 3 i niskoj neznačajnoj povezanosti makijavelizma i fizičke agresije, možemo zaključiti da je makijavelizam supresor varijabla s obzirom da je u regresijskom modelu značajan prediktor ($\beta = -,111$, $p < ,05$). Također, provedbom povezanosti nultog reda i parcijalnih povezanosti, vidljivo je da je makijavelizam supresor s obzirom da korelacija nultog reda korelacija iznosi .044 dok parcijalna korelacija iznosi -,133. Od ostalih mračnih osobina ličnosti, značajni prediktori su psihopatija ($\beta = ,272$, $p < ,01$) i sadizam ($\beta = ,365$, $p < ,01$). Drugim riječima, viši stupanj psihopatije i sadizma povezan je s češćim iskazivanjem fizičke agresije u ponašanju pojedinca. Proučavanjem subskala socijalne podrške u modelu, vidljivo je da su značajni prediktori socijalna podrška obitelji ($\beta = -,123$, $p < ,01$) i prijatelja ($\beta = -,191$, $p < ,01$). Rezultati ukazuju na očekivano, odnosno ukazuju da je niži stupanj percipirane socijalne podrške od strane obitelji i prijatelja povezan s češćim ispoljavanjem fizičke agresije.

Tablica 5. Rezultati multiple regresijske analize, predviđanje socijalne agresije na temelju aleksitimije, mračne tetrade i percipirane socijalne podrške

Prediktori	Kriterij – Socijalna agresija					
	<i>B</i>	<i>SE(b)</i>	β	<i>t</i>	Tolerancija	VIF
Aleksitimija	,002	,01	,012	,193	,737	1,357
Makijavelizam	,2	,214	,051	,934	,881	1,135
Narcizam	,285	,193	,091	1,474	,700	1,428
Psihopatija	,208	,198	,07	1,05	,607	1,647
Sadizam	,562	,15	,235	3,757*	,679	1,473
Drugi	-,064	,085	-,048	-,746	,653	1,531
Obitelj	-,242	,082	-,17	-2,97*	,814	1,229
Prijatelji	-,099	,096	-,066	-1,029	,643	1,555
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{kor.}	<i>df</i> ₁	<i>df</i> ₂	<i>F</i>	
	,185	,163	8	306	8,657*	

* $p < ,01$

Tablica 5 prikazuje rezultate multiple regresijske analize, kojom se na temelju aleksitimije, mračne tetrade i socijalne podrške predviđala socijalna agresija studenata i studentica. Rezultati ukazuju na djelomično potvrđivanje postavljene hipoteze. Prema rezultatima vidljivo je da model značajno predviđa socijalnu agresiju ($F = 8,657$, $df_1 = 8$, $df_2 = 306$, $p < ,01$). Cijeli model zajedno objašnjava 16,3% varijance socijalne agresije te sadrži dva značajna prediktora – sadizam i podršku obitelji. Od svih mračnih osobina ličnosti, jedini značajni prediktor je sadizam ($\beta = ,235$, $p < ,01$). Drugim riječima, viši stupanj sadizma povezan je s češćim iskazivanjem prisutnosti socijalne agresije u ponašanju pojedinca. Proučavanjem subskala socijalne podrške u modelu, vidljivo je da je jedini značajni prediktor socijalna podrška obitelji ($\beta = -,17$, $p < ,01$). Rezultati ukazuju na očekivan smjer povezanosti, odnosno ukazuju da je niži stupanj percipirane socijalne podrške od strane obitelji povezan s češćim ispoljavanjem socijalne agresije.

Tablica 6. Rezultati multiple regresijske analize, predviđanje kršenja pravila na temelju aleksitimije, mračne tetrade i percipirane socijalne podrške

Prediktori	Kriterij – Kršenje pravila					
	<i>B</i>	<i>SE(b)</i>	β	<i>t</i>	Tolerancija	VIF
Aleksitimija	-,005	,008	-,036	-,657	,737	1,357
Makijavelizam	-,546	,171	-,162	-3,195*	,881	1,135
Narcizam	-,124	,154	-,046	-,803	,700	1,428
Psihopatija	,869	,158	,335	5,493*	,607	1,647
Sadizam	,707	,12	,341	5,912*	,679	1,473
Drugi	,041	,068	,036	,606	,653	1,531
Obitelj	-,079	,065	-,064	-1,211	,814	1,229
Prijatelji	,058	,077	,045	,753	,643	1,555
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{kor.}	<i>df</i> ₁	<i>df</i> ₂	<i>F</i>	
	,309	,291	8	306	17,104*	

* $p < ,01$

Tablica 6 prikazuje rezultate multiple regresijske analize, kojom se na temelju aleksitimije, mračne tetrade i socijalne podrške predviđalo kršenje pravila kod studenata i studentica. Rezultati ukazuju na parcijalno potvrđivanje postavljene hipoteze s obzirom da aleksitimija i percipirana socijalna podrška nisu značajni prediktori. Prema rezultatima vidljivo je da model značajno predviđa kršenje pravila ($F = 17,104$, $df_1 = 8$, $df_2 = 306$, $p < ,01$). Cijeli model zajedno objašnjava 29,1% varijance kršenja pravila te sadrži tri značajna prediktora – makijavelizam, psihopatiju i sadizam. Prema rezultatima vidljivim u Tablici 3 i niskoj neznačajnoj povezanosti makijavelizma i subskale kršenja pravila, možemo zaključiti da je makijavelizam supresor varijabla s obzirom da je u regresijskom modelu značajan prediktor ($\beta = -,111$, $p < ,05$). Također, provedbom *zero order* povezanosti i parcijalnih povezanosti, vidljivo je da je makijavelizam supresor s obzirom da *zero-order* korelacija iznosi -,043 dok parcijalna korelacija iznosi -.180. Osim makijavelizma kao supresora, značajni prediktori su psihopatija ($\beta = ,335$, $p < ,01$) i sadizam ($\beta = ,334$, $p < ,01$). Ovakvi rezultati potvrđuju očekivano, drugim riječima potvrđuju očekivani odnos između kršenja pravila i prediktora. Točnije, viši stupanj psihopatije i sadzima je povezan s češćim upuštanjem u kršenje pravila.

4. Rasprava

Istraživanje je provedeno kako bi se utvrdila zastupljenost antisocijalnog ponašanja kod studenata te postojanje potencijalnih razlika između studenata i studentica. Dodatni cilj bio je utvrditi odnos između antisocijalnog ponašanja i mračne tetrade (makijavelizam, narcizam, psihopatija i sadizam), aleksitimije i socijalne podrške (obitelji, prijatelja i relevantnih drugih). Također, jedan od ciljeva bio je istražiti mogućnost predviđanja antisocijalnog ponašanja na temelju modela koji uključuje navedene psihosocijalne čimbenike. Prema ciljevima i rezultatima prijašnjih istraživanjima, postavljeno je nekoliko problema i hipoteza.

Prvotno, pretpostavljeno je da će postojati statistički značajna razlika između studenata i studentica u čestini iskazivanja antisocijalnog ponašanja na način da će studenti značajno više izvještavati o prisutnosti fizičke agresije, socijalne agresije i kršenja pravila za razliku od studentica. Također, pretpostavilo se da će svi psihosocijalni čimbenici biti značajno povezani sa sve tri subskale antisocijalnog ponašanja. Drugim riječima, pretpostavilo se da će sve osobine mračne tetrade (makijavelizam, psihologija, narcizam i sadizam) biti značajno pozitivno povezane s fizičkom agresijom, socijalnom agresijom i s kršenjem pravila. Nadalje, pretpostavilo se da će aleksitimija također biti značajno pozitivno povezana sa svim subskalama antisocijalnog ponašanja – fizičkom agresijom, socijalnom agresijom i kršenjem pravila. Također, pretpostavilo se da će percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelji i relevantnih drugih biti značajno pozitivno povezana sa svim subskalama antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila). Kao posljednji problem postavilo se pitanje predviđanja svake subskale antisocijalnog ponašanja na temelju navedenih psihosocijalnih čimbenika. Točnije, pretpostavilo se da će model koji uključuje mračnu tetradu, aleksitimiju te percipiranu socijalnu podršku obitelji, prijatelja i relevantnih drugih značajno doprinijeti objašnjavanju fizičke agresije te da će svaki prediktor uključen u model biti značajan. Također, ista pretpostavka postavljena je i za preostale dvije subskale antisocijalnog ponašanja – socijalnu agresiju i kršenje pravila. Navedene hipoteze ispitane su t-testom, Pearsonovim koeficijentom korelacije te multiplom regresijskom analizom. Potrebno je naglasiti kako u ovom istraživanju postoje *outlieri*, odnosno tri sudionika čija dob pripada u srednju odraslu dob (37, 39 i 44 godine). Navedeni sudionici zadržani su u finalnoj analizu podataka s obzirom da nisu dobivene razlike u rezultatima nakon njihova isključivanja iz analize.

5.1. Razlike između studenata i studentica u antisocijalnom ponašanju

Kako bi se odgovorilo na prvi istraživački problem koristio se t-test kojim se testirala razlike u zastupljenosti antisocijalnog ponašanja između studenata i studentica. Dobiveni rezultati djelomično potvrđuju postavljenu hipotezu kojom se pretpostavlja da postoji statistički značajna razlika između studenata i studentica na svim podvrstama antisocijalnog ponašanja. Razlika između studenata i studentica utvrđena je kod zastupljenosti fizičke agresije i kršenja pravila. Odnosno, rezultati upućuju da studenti iskazuju viši stupanj zastupljenosti fizičke agresije i kršenja pravila za razliku od studentica. Kod iskazivanja zastupljenosti socijalne agresije nije utvrđena statistički značajna razlika.

Dobiveni rezultati djelomično su u skladu s prijašnjim istraživanjima. Burt i suradnici (2009) proveli su nekoliko istraživanja o antisocijalnom ponašanju i njegovoj zastupljenosti u različitim populacijama – studentima, odrasloj općoj populaciji te osuđenima smještenima u psihijatrijske ustanove. Također, Burt i suradnici (2009) su pronašli razlike između spolova kod fizičke agresije, socijalne agresije i kršenja pravila. Njihovi rezultati potvrđuju dobivene razlike između studenata i studentica u ovom istraživanju, s obzirom na to da su rezultati njihovog istraživanja također potvrdili da muškarci u većoj mjeri iskazuju fizičku agresiju i kršenje pravila. Ovakvi rezultati očekivani su s obzirom na to da prijašnja istraživanja ukazuju da muškarci češće ispoljavaju agresiju kao instrumentalnu, odnosno žele postići kontrolu nad drugima te imaju lošiju inhibitornu kontrolu od žena (Driscoll i sur., 2010; Campbell i sur., 1992). Također, Betz i suradnici (1989) su proveli istraživanje na 213 različitim poslovnih škola te su ukazali da se muškarci dva puta više uključuju u neetična ponašanja i kršenja pravila za razliku od žena. Ovakve razlike također potvrđuju Muehlheusser i suradnici (2015), koji su pronašli razlike u neetičnom ponašanju kod muškaraca i žena te u laganju.

Međutim, ono što se razlikuje su rezultati zastupljenosti socijalne agresije. Prema Burtu i suradnicima (2009) žene iskazuju viši stupanj socijalne agresije u svom ponašanju za razliku od muškaraca. S obzirom da su provodili nekoliko različitih istraživanja, ovaj rezultat nije konzistentan te je u ponekim istraživanjima i u različitim uzorcima postojala razlika u obrnutom smjeru ili nije postojala statistički značajna razlika. Iako su rezultati nekonzistentni, postoje pojedina objašnjenja zbog kojih se razlika na ovoj subskali nije očitovala. Primjerice, Jacobson i suradnici (2002) navode kako se razlike među spolovima vezane uz nasljeđe u antisocijalnom ponašanju smanjuju s godinama, odnosno prelaskom u odraslu dob s obzirom da muškarci sazrijevaju kasnije za razliku od žena. Također, sudionice u ovom istraživanju su većinski na

studijima humanističkih znanosti i pomagačkih struka za koje su istraživanja pokazala kako imaju visok stupanj empatije, dobronamjerno su nastrojene te kroz svoj studij razvijaju komunikacijske vještine koje su važne za rješavanje problema i pružanje stručne pomoći potrebitima (Greeno i sur., 2018; Milošević, 2022). Stoga, postoji mogućnost da se navedena razlika u socijalnoj agresiji nije ukazala zbog navedenog.

5.2. Odnos psihosocijalnih čimbenika i antisocijalnog ponašanja

Kako bi se odgovorilo na drugi istraživački problem koristio se Pearsonov koeficijent korelacije koji je omogućio uvid u odnos psihosocijalnih čimbenika i tri podvrste antisocijalnog ponašanja. Prva postavljena hipoteza u ovom istraživačkom problemu pretpostavlja da će sve osobine mračne tetrade biti značajno pozitivno povezane sa sve tri podvrste antisocijalnog ponašanja. Hipoteza je djelomično potvrđena. Narcizam, psihopatija i sadizam značajno su pozitivno povezane sa svim podvrstama antisocijalnog ponašanja – socijalna agresija, fizička agresija i kršenje pravila, dok je makijavelizam pozitivno značajno povezan samo sa socijalnom agresijom. Psihopatija i sadizam ostvaruju najvišu povezanost sa svim podvrstama antisocijalnog ponašanja, dok narcizam ostvaruje najnižu povezanost sa svim podvrstama.

Rezultati su djelomično u skladu s prijašnjim istraživanjima. Međutim, nije začuđujuće s obzirom na to da su rezultati prijašnjih istraživanja nekonzistentni. Primjerice, pojedina istraživanja su također pokazala kako psihopatija ima najvišu povezanost sa antisocijalnim ponašanjem, dok makijavelizam i narcizam imaju značajnu, ali nisku povezanost te se time naglašava važnost osobina mračne tetrade prilikom razumijevanja kriminalnog i antisocijalnog ponašanja (Pechorro i sur., 2022). Chabrol i suradnici (2017) istraživanjem studenata također potvrđuju značajnost povezanosti psihopatije s antisocijalnim ponašanjem, ali i ukazuju na značajnu povezanost samog sadizma s antisocijalnim ponašanjem. Očekivanu značajnu povezanost mračne tetrade s antisocijalnim ponašanjem su također pronašli u istraživanjima sa adolescentima gdje je klaster mračne tetrade koji je činio 15% uzorka bio okarakteriziran s najvišim stupnjem antisocijalnog ponašanja i suicidalnim mislima (Chabrol i sur., 2015).

S obzirom da su rezultati prijašnjih istraživanja ukazali na različite povezanosti same mračne tetrade s antisocijalnim ponašanjem, postoje raznovrsna objašnjenja. U ovom istraživanju makijavelizam je jedino značajno povezan sa socijalnom agresijom. S obzirom da makijavelisti koriste obmanu i manipulaciju drugih kako bi osigurali vlastiti benefit i stekli moć, nije začuđujuće što je povezanost značajna upravo sa socijalnom agresijom koja uključuje antisocijalna ponašanja poput obmane, laganja i slično (Chabrol i sur., 2017). Također,

istraživanje Jaina i suradnika (2022) pokazuje kako je makijavelizam značajno povezan s neprijateljskim tendencijama prema drugima, što detaljnije objašnjava rezultate dobivene ovim istraživanjem. Niska povezanost narcizma sa svim podvrstama antisocijalnog ponašanja može se objasniti time da osobe s visoko izraženom osobinom narcizma imaju potrebu za divljenjem i ispunjavanjem idealne slike o sebi. Takve tendencije mogu dovesti do toga da se manje upuštaju u antisocijalno ponašanje kako ne bi narušili svoju idealnu sliku pred drugima i kompromitirali identifikaciju s idealnim prikazom sebe (Chabrol i sur., 2017). Također, može postojati mogućnost da sudionici s izraženijim makijavelizmom zapravo teže k socijalno poželjnom odgovaranju (Katavić, 2017).

Druga hipoteza ovog istraživačkog problema pretpostavlja postojanje značajne pozitivne povezanosti između aleksitimije i antisocijalnog ponašanja, odnosno da će viši stupanj izraženosti aleksitimije kod pojedinca biti povezan s češćim iskazivanjem fizičke agresije, socijalne agresije i kršenja pravila, odnosno svake podvrste antisocijalnog ponašanja. Ova hipoteza je također djelomično potvrđena s obzirom na to da je aleksitimija značajno pozitivno povezana sa dvije od tri podvrste antisocijalnog ponašanja – fizička i socijalna agresija. Dobiveni rezultati u skladu su s prijašnjim istraživanjima koja su proučavala odnos aleksitimije i antisocijalnog ponašanja na različitim uzorcima.

Istraživanja su pokazala kako je u populacijama u koje imaju izraženu agresiju i antisocijalno ponašanje, poput adolescenata s problemima u ponašanju, delinkventnima, adolescentima koji su počinili seksualni prijestup i odraslim osuđenima, prisutan visok stupanj aleksitimije u usporedbi s kontrolnom grupom (Hemming i sur., 2019; Pihet i sur., 2011, Robertson i sur., 2014). Adaptivna emocionalna regulacija, koja uključuje brojne aspekte aleksitimije poput emocionalne svjesnosti, emocionalnog prihvaćanja i pristupa raznim strategijama regulacije emocija, manje je prisutna kod odraslih osuđenika (Robertson i sur., 2014). Također, isto su pronašli Pihet i suradnici u istraživanju kognitivnih i emocionalnih deficita povezanih s blažim težim oblicima delinkvencije, pri čemu takve rezultate objašnjavaju time da doživljavanje negativnih emocija dovodi do stresa te adolescenti imaju poteškoća sa fokusiranjem energije na vlastito ponašanje i njegovu kontrolu.

Iako je u ovom istraživanju utvrđena značajna povezanost aleksitimije s fizičkom i socijalnom agresijom, ta povezanost je niska. Povezanost sa kršenjem pravila nije značajna. Postoji mogućnost da su ovakvi rezultati utvrđeni zbog samog uzorka ovog istraživanja. Pojedini istraživači tvrde kako je aleksitimija najizraženija u adolescenciji (Hemming i sur.,

2019), s obzirom na to da su u uzorku ovog istraživanja uključeni studenti koji su u ranoj odrasloj dobi, postoji mogućnost da su dobiveni rezultati utvrđeni upravo zbog dobi sudionika. Međutim, također treba uzeti u obzir da se radi o populaciji pojedinaca koji su pohađaju visokoobrazovne ustanove te su primjerice manje skloni kršenju pravila, za razliku od adolescenata s problemima u ponašanju.

Treća hipoteza u ovom istraživačkom problemu je pretpostavljala postojanje značajne negativne povezanosti između percipirane socijalne podrške i svih podvrsta antisocijalnog ponašanja, na način da će viši stupanj procijenjene podrške od strane obitelji, prijatelja i relevantnih drugih biti povezan s nižim stupnjem izražavanja svih podvrsta antisocijalnog ponašanja. Hipoteza je djelomično potvrđena s obzirom da je percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i relevantnih drugih značajno negativno povezana sa fizičkom i socijalnom agresijom, dok je samo percipirana socijalna podrška obitelji značajno povezana s kršenjem pravila.

Kada se razmatra sam odnos socijalne podrške i antisocijalnog ponašanja, uviđa se da je ta veza kompleksna. Primjerice, Mazefsky i suradnici (2005) su proučavali ulogu svjedočenja nasilju, provokaciju od strane vršnjaka, obiteljske potpore i roditeljskih odgojnih mjera kod agresivnih adolescenata. Ukazali su na postojanje medijacijskog učinka provokacije od strane vršnjaka kod povezanosti adekvatnog roditeljstva i agresije. Također, uočili su i postojanje medijacijskog učinka provokacije na vezu između obiteljske potpore i agresije. Ustanovili su da adolescenti koji izvještavaju o nižoj obiteljskoj potpori ili imaju lošiji roditeljski odgoj iskazuju viši stupanj agresije i svjedočenja nasilju (Mazefsky i sur., 2005). Slične rezultate, također dobivene ovim istraživanjem, potvrđuju Sim i suradnici (2000) istraživanjem povezanosti svakodnevnih poteškoća i socijalne podrške s depresijom i antisocijalnim ponašanjem kod adolescenata. Njihovi rezultati ukazuju da adolescenti koji imaju visoku potporu od obitelji, ukazuju manje problema sa prilagodbom u svakodnevnom životu. Također, poteškoće s prijateljima su, uz obitelj, bili najbolji prediktor antisocijalnog ponašanja. Farmer i suradnici (2017) također potvrđuju važnost socijalne podrške od strane prijatelja jer ono može biti rizičan, ali i zaštitni čimbenik za upuštanje u antisocijalno ponašanje.

Kada se razmatra samo kršenje pravila kao podvrsta antisocijalnog ponašanja, prijašnja istraživanja također potvrđuju značajnu povezanost socijalne potpore obitelji i kršenja pravila. Točnije, potvrđuju da je viši stupanj percipirane socijalne podrške obitelji povezan s nižom zastupljenošću kršenja pravila. De Claire i suradnici (2016) su zaključili kako su obiteljska

podrška i obiteljski posjeti osuđennicima u zatvorima značajni za smanjenje ponašanja koja uključuju kršenje pravila, smanjenje recidivizma i povećanje prilagodbe zajednici. Iako se u ovom istraživanju populacija uvelike razlikuje od navedenog istraživanja, dobiveni su slični rezultati, odnosno potvrđuje se važnost obiteljske potpore kod razvijanja ponašanja koje uključuje kršenje pravila. Mnogi studenti još uvijek financijski ovise o svojim roditeljima i/ili stanuju s njima te je očekivano da će njihova podrška ili njezina odsutnost imati značajnu ulogu na njihovo ponašanje (Roksa i sur, 2018). Postoji mogućnost da je niži stupanj prisutnosti antisocijalnog ponašanja kod samih studenata, ali i relevantnih drugih te prijatelja kojima su studenti okruženi rezultiralo nepostojanjem povezanosti između socijalne podrške prijatelja i relevantnih drugih s kršenjem pravila. Posebice iz razloga što subskala kršenja pravila u ovom slučaju uključuje kršenje zakona (konzumacija psihoaktivnih tvari) te ukore, opomene ili isključenja iz škole što nije uobičajeno za same studente koji dobrovoljno nastavljaju daljnje školovanje (Roksa i sur., 2018). Uz to, postoji mogućnost da su studenti odgovarali socijalno poželjno upravo zbog toga što varijable uključuju rizična ponašanja kojima se krši zakon.

5.3. Previđanje antisocijalnog ponašanja na temelju modela psihosocijalnih čimbenika

Posljednji istraživački problem u ovom radu bilo je ispitati do doprinos psihosocijalnih čimbenika (mračne tetrade, aleksitimije i socijalne podrške) u predviđanju triju podvrsta antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila) pri čemu se očekivalo da će svaki model biti značajan pri objašnjavanju svake podvrste antisocijalnog ponašanja – fizička i socijalna agresija te kršenje pravila. Također, pretpostavilo se da će svi prediktori biti značajni – aleksitimija, psihopatija, narcizam, makijavelizam, sadizam, socijalna podrška obitelji, prijatelja i relevantnih drugih. Hipoteze su bile djelomično potvrđene.

Prvom regresijskom analizom pokušala se predvidjeti fizička agresija. Rezultati su ukazali da model značajno doprinosi objašnjavanju fizičke agresije kao podvrste antisocijalnog ponašanja te sadrži pet značajnih prediktora – makijavelizam, psihopatija, sadizam, podrška obitelji i prijatelja. Drugom regresijskom analizom pokušala se predvidjeti socijalna agresija. Rezultati su ukazali da model značajno doprinosi objašnjavanju socijalne agresije kao podvrste antisocijalnog ponašanja te sadrži dva značajna prediktora – sadizam i podrška obitelji. Trećom regresijskom analizom pokušalo se predvidjeti kršenje pravila. Rezultati su ukazali da model značajno doprinosi objašnjavanju kršenje pravila kao podvrste antisocijalnog ponašanja te sadrži tri značajna prediktora – makijavelizam, psihopatija i sadizam.

Dobivene značajnosti modela su očekivana i djelomično u skladu s prijašnjim istraživanjima. Kao što je već navedeno, pojedina istraživanja također su pokazala kako su psihopatija i sadizam značajni prediktori antisocijalnog ponašanja, ali i same agresije (Pechorro i sur., 2022; Chabrol i sur., 2017; Chabrol i sur., 2015). S obzirom na dobivene povezanosti, začuđujuće je kako se makijavelizam pokazao značajnim prediktorom fizičke agresije i kršenja pravila. Iako je značajan, makijavelizam je supresor varijabla te bi buduća istraživanja trebala podrobnije istražiti njegov odnos s antisocijalnim ponašanjem, posebice fizičkom agresijom. Postoji mogućnost da djeluje kao supresor varijabla kroz psihopatiju ili sadizam.

Kada govorimo o narcizmu, on se nije pokazao značajnim prediktorom niti za jednu podvrstu antisocijalnog ponašanja što se može objasniti, kao što je već spomenuto, time da pojedinci s izraženom osobinom narcizma žele održati svoju idealnu sliku i zadovoljiti potrebu da im se drugi dive (Chabrol i sur., 2017). S obzirom da je sama definicija sadizma sklonost doživljavanja užitka u fizičkoj ili psihološkoj patnji drugih, doživljavanje užitka kada su okrutni prema drugima ili kada ih osramote pred drugima, nije začuđujuće što je značajan prediktor svim podvrstama antisocijalnog ponašanja, posebice fizičkoj i socijalnoj agresiji (Foulkes, 2019). Sama psihopatija značajan je prediktor za fizičku agresiju i za kršenje pravila, što nije začuđujuće s obzirom da uključuje karakteristike poput nedostatka empatije te povezanost s agresivnim ponašanjima (Paulhus i Williams, 2002). Također, zbog manjka straha prisutnog kod osoba s izraženom psihopatijom, nije začuđujuće da je povezana s učestalijim iskazivanjem kršenja pravila (Hoppenbrouwers i sur., 2016).

Očekivano, značajni prediktori vezani uz socijalnu okolinu su percipirana socijalna podrška obitelji i prijatelja. S obzirom na to da su brojna istraživanja pokazala važnost podrške obitelji i prijatelja prilikom razumijevanja antisocijalnog ponašanja, posebice agresije (Mazefsky i sur., 2005; Sim i sur., 2000). Neznačajnost percipirane socijalne podrške relevantnih drugih, poput partnera može se objasniti time da su ulazak u brak ili formiranje dubljih odnosa sa drugima odgođeni, odnosno javljaju se u kasnijoj odrasloj dobi (Shulman i sur., 2013). Također, mladi se češće upuštaju u kratkoročne odnose ili u veze kojima nisu toliko predani (Shulman i sur., 2013). Kada govorimo o kršenju pravila kao podvrsti antisocijalnog ponašanja, vidljivo je kako niti jedna socijalna podrška nije značajan prediktor. Kao što je već navedeno, mogući razlog je sama problematika oko iskazivanja kršenja pravila s obzirom da se radi o osjetljivoj temi (kršenje zakona, konzumacija psihoaktivnih tvari). Također, postoji mogućnost da studenti nisu samo socijalno poželjno odgovarali na čestice navedene subskale, već da u svakodnevnom životu kriju ponašanja vezana uz kršenje pravila. Brojna istraživanja

proučavala su ponašanje studenata i ukazali su na to da studenti skrivaju varanje, kršenje pravila i neetično ponašanje na fakultetu (Simkin i sur., 2010, Trushell i sur., 2012).

Uz socijalnu podršku relevantnih drugih, neznačajan prediktor je i aleksitimija koja se pokazala neznačajnim prediktorom u svim modelima multiple regresijske analize. Ovakav rezultat nije u skladu s prijašnjim istraživanjima. Međutim, potrebno je naglasiti kako su istraživanja većinski provođena na specifičnim populacijama poput delinkventnih adolescenata, osuđenika, osuđenika koji borave u psihijatrijskim ustanovama itd., koje su uvelike drugačije od samih studenata. Kao što je već navedeno, jedan čimbenik koji može objasniti ovakve rezultate je i sama dob sudionika s obzirom da je aleksitimija najizraženija u adolescenciji (Hemming i sur., 2019).

5.4. Prednosti, ograničenja i preporuke za buduća istraživanja

Ovim istraživanjem pokušalo se detaljnije razumjeti antisocijalno ponašanje. Poseban doprinos ovog istraživanja je pokušaj stvaranja modela koji uključuje emocionalnu komponentu, osobine ličnosti i socijalnu okolinu pojedinca kako bi se objasnilo asocijalno ponašanje. Prijašnja istraživanja većinski su se fokusirala na pojedine aspekte, primjerice isključivo mračnu tetradu ili socijalnu podršku, stoga je ovo važan doprinos za samo proučavanje antisocijalnog ponašanja. Također, osim što se proučavala značajnost modela u cjelini, istražio se i pojedinačni doprinos svakog prediktora multiplom regresijskom analizom.

Osim znanstvenog doprinosa, ovaj rad može imati doprinos i u praksi s obzirom da rezultati mogu usmjeriti intervencije i prevencije antisocijalnog ponašanja, posebice njezinih podvrsta. Primjerice, pokazalo se kako je percipirana socijalna podrška obitelji značajan prediktor za fizičku agresiju i kršenje pravila. Stoga, edukacije roditelja i mladih o načinu prepoznavanja, razumijevanja te izražavanja emocija na prikladan način može imati utjecaja na redukciju antisocijalnog ponašanja. Primjerice, kod roditelja kroz edukaciju o emocijama, komunikacijskim vještinama i adekvatnim roditeljskim strategijama mogu se usvojiti vještine potrebne za pružanje socijalne i emocionalne podrške djetetu s teškoćama u emocionalnim doživljajima. Također, fokus intervencija na odnos s vršnjacima može rezultirati pozitivno. Razvijanje grupne terapije programa podrške vršnjaka mogu stvoriti siguran prostor za mlade kako bi poradili na regulaciji vlastitih emocija, da međusobno dijele slična iskustva, razvijaju socijalne vještine (asertivna komunikacija, konstruktivno rješavanje sukoba) i mogu razvijati empatiju. Uz grupne intervencije, individualne terapije također mogu biti korisne. Primjerice, kroz terapiju pojedinac može istraživati i pokušati razumjeti unutarnje konflikte, određene

nedostatke u emocionalnom razvoju, promijeniti obrasce antisocijalnog ponašanja i slično. Također, u individualnom radu može se fokusirati na kognitivno restrukturiranje, odnosno prepoznavanje i promjenu disfunkcionalnih ideja i negativnih misli povezanih s mračnim osobinama ličnosti, primjerice manipulacije ili egocentričnosti.

Dodatna specifičnost ovog istraživanja je korišteni uzorak i njegovi sudionici. Naime, istraživanja u literaturi koja proučavaju antisocijalno ponašanje većinski su provodila istraživanja na adolescentima, delinkventnim adolescentima, osuđenima, pacijentima u psihijatrijskim ustanovama i slično. Samo pojedina istraživanja proučavaju antisocijalno ponašanje kod studenata iako su pokazali njegovu zastupljenost. Također, u ovom istraživanju većinski broj sudionika čine muškarci, što je za proučavanje antisocijalnog ponašanja poželjno s obzirom da je ono u većoj mjeri zastupljeno kod muškaraca.

Iako ovo istraživanje ima znanstvenih i praktičnih doprinosa, ono sadrži i određena ograničenja. Uzorak u ovom istraživanju bili su studenti Sveučilišta u Zagrebu, većinom muškarci. S obzirom da je specifičan uzorak, treba se oprezno koristiti dobivenim rezultatima zbog toga što se ne mogu primijeniti na opću populaciju, adolescente i osuđenike. Nadalje, sudionici su regrutirani putem Interneta što je dodatno ograničenje. Link za anketu bio je distribuiran isključivo na *email* liste studentskih udruga, studentskih godina i na *Facebook* grupe koje su kreirane radi studenata. Iako su poduzete određene mjere, postoji mogućnost da je netko drugi rješavao anketu umjesto studenata i slično. Također, svi korišteni upitnici temelje se na samoprocjeni što dovodi do mogućnosti da su precijenili ili podcijenili čestice na koje su odgovarali. Također, postoji mogućnost da su davali socijalno poželjne odgovore s obzirom da se radi o osjetljivoj temi.

Iako su se modelom pokušali obuhvatiti psihološki i sociološki čimbenici, nedostaje utjecaj bioloških čimbenika. S obzirom na kompleksnost antisocijalnog ponašanja i isprepletenost čimbenika koji mogu utjecati na njegov razvoj, preporuča se da buduća istraživanja prouče i biološke čimbenike - genetske, neurobiološke i neuropsihološke čimbenike, primjerice istražiti povezanost određenih osobina poput mračne tetrade kod roditelja i djece. Također, buduća istraživanja mogla bi detaljnije istražiti odnos mračne tetrade i antisocijalnog ponašanja s obzirom da je makijavelizam u ovom istraživanju supresor varijabla te da narcizam nije značajan prediktor. S obzirom na tendenciju osoba s makijavelizmom za manipulacijom ljudi radi vlastitog benefita te osoba izraženim narcizmom da održavaju idealnu sliku o sebi u društvu, postoji mogućnost da su narcizam i makijavelizam čak povezani i sa

prosocijalnim ponašanjima. Uz navedeno, postoji mogućnost da se upravo pojedinci s izraženim osobinama makijavelizma i narcizma ne uključuju u vidljiva antisocijalna ponašanja koja bi dovela do otkrivanja društveno neprihvatljivih aspekata koji mogu nauditi ili njihovoj idealnoj slici s kojom se predstavljaju drugima ili stjecanju benefita kroz manipulaciju drugih.

Nadalje, bilo bi korisno kada bi buduća istraživanja istražila antisocijalno ponašanje sa različitim populacijama, primjerice sa sudionicima koji su odrasli u lošijim socioekonomskim uvjetima. Također, sljedeća preporuka budućim istraživanjima bila bi da detaljnije istraže utjecaj obitelji s obzirom da se percipirana socijalna podrška obitelji pokazala značajnim prediktorom. Primjerice, proučiti stil roditeljstva ili odnos roditelj-dijete te njihovu povezanost s antisocijalnim ponašanjem. Također, bilo bi korisno provjeriti čimbenike koji održavaju antisocijalno ponašanje u odrasloj dobi, primjerice ima li stil roditeljstva i stanje u obitelji utjecaja na održavanje antisocijalnog ponašanja kroz život. Uz navedeno, preporuka za buduća istraživanja u području antisocijalnog ponašanja su korištenje kvalitativnih analiza ili upitnika koji koriste procjenu od strane drugih uz upitnike koji koriste samoprocjenu, kako bi se osigurao što viši stupanj pouzdanosti i valjanosti podataka. Također, s obzirom da se aleksitimija nije pokazala značajnim prediktorom, što nije u skladu s prijašnjim istraživanjima, preporuča se da buduća istraživanja proučavaju aleksitimiju u okviru subskala, umjesto ukupnog rezultata kako bi se istražilo djelovanje zasebnih aspekata poput identificiranja i opisivanja emocija te načina razmišljanja. S obzirom na ciljanu populaciju ovog istraživanja, postoji mogućnost da bi drugi upitnici vezani uz emocije bili pogodniji, primjerice upitnik emocionalnih kompetencija. Također, trebalo bi ispitati razlike u spolu, s obzirom da su rezultati ukazali na nepostojanje statistički značajne razlike u socijalnoj agresiji između studenata i studentica. Prema prijašnjim istraživanjima, ova razlika bi ukazivala da kod žena postoji češće upuštanje u ponašanja koja uključuju socijalnu agresiju za razliku od muškaraca (Burt i sur., 2009). S obzirom na navedeno vidljivo je da su rezultati nekonzistentni te se preporuča daljnje istraživanje socijalne agresije kako bi se utvrdilo postoje li razlike između muškaraca i žena. Također, samo proučavanje razlika u socijalnoj agresiji može biti korisno za bolje razumijevanje zastupljenosti antisocijalnog ponašanja kod žena s obzirom da je socijalna agresija podvrsta antisocijalnog ponašanja o čijoj zastupljenosti češće izvještavaju žene. Daljnje istraživanje navedenog može imati potencijalni doprinos u razumijevanju antisocijalnog ponašanja kod žena, koje je slabije istraženo upravo zbog više zastupljenosti antisocijalnog ponašanja kod muškaraca.

5. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je proučiti psihosocijalne čimbenike antisocijalnog ponašanja kod studenata. Na uzorku od ukupno 315 studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu, testirane su razlike u spolu u antisocijalnom ponašanju, odnos psihosocijalnih čimbenika (mračna tetrada, aleksitimija i percipirana socijalna podrška) s podvrstama antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila) te predviđanje svih podvrsta antisocijalnog ponašanja (fizička agresija, socijalna agresija i kršenje pravila) na temelju psihosocijalnih čimbenika (mračna tetrada, aleksitimija i percipirana socijalna podrška). Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika između studenata i studentica kod fizičke agresije i kršenja pravila na način da su obje podvrste antisocijalnog ponašanja izraženije kod studenata.

Nadalje, Pearsonovim koeficijentom korelacije ispitan je odnos psihosocijalnih čimbenika s antisocijalnim ponašanjem. Fizička agresija značajno je povezana sa svim varijablama osim sa makijavelizmom. Najvišu povezanost ostvaruje sa sadizmom, zatim sa psihopatijom, dok najnižu značajnu pozitivnu povezanost ostvaruje sa narcizmom. Ove povezanosti ukazuju na to da su mračne osobine povezane s višom zastupljenosti fizičke agresije kod pojedinca. Također, fizička agresija je povezana sa svakom vrstom socijalne podrške na način da je viši stupanj percipirane socijalne podrške povezan s nižim stupnjem fizičke agresije kod pojedinca. Značajnu nisku pozitivnu povezanost fizička agresija ima sa aleksitimijom, odnosno pojedinci koji ostvaruju viši rezultat na skali aleksitimije i kod kojih rezultat ukazuje na postojanje aleksitimije, iskazuju viši stupanj pojave ponašanja koja uključuju fizičku agresiju.

Socijalna agresija značajno je povezana sa svim korištenim varijablama – aleksitimijom, mračnom tetradom i percipiranom socijalnom podrškom. Značajno je pozitivno nisko povezana s aleksitimijom, odnosno viši stupanj zastupljenosti aleksitimije povezan je s višom zastupljenosti ponašanja koja uključuju socijalnu agresiju. Također, socijalna agresija ima značajno pozitivnu nisku do srednju povezanost sa svim osobinama mračne tetrade, pri čemu najvišu značajnu srednju pozitivnu povezanost ostvaruje sa sadizmom, zatim sa psihopatijom, makijavelizmom i narcizmom. Nadalje, socijalna agresija je značajno negativno nisko povezana sa sve tri subskale percipirane socijalne podrške, pri čemu je najviša povezanost vidljiva između socijalne agresije i percipirane socijalne podrške obitelji, zatim relevantnih drugih i naposljetku obitelji.

Subskala kršenje pravila značajno pozitivno povezana sa svim osobinama mračne tetrade izuzev makijavelizma, pri čemu ima najvišu značajnu pozitivnu srednju povezanost sa psihopatijom. Također, ima značajnu pozitivnu srednju povezanost sa sadizmom te značajnu nisku pozitivnu povezanost s narcizmom. Što se tiče percipirane socijalne podrške, jedinu značajnu negativnu nisku povezanost ima s percipiranom socijalnom podrškom obitelji, odnosno, viši stupanj zastupljenosti kršenja pravila povezan je s nižim stupnjem percipirane socijalne podrške obitelji.

Multiplom regresijskom analizom ustanovljeno je da model psihosocijalnih čimbenika (mračna tetrada, aleksitimija i socijalna podrška) značajno doprinosi objašnjavanju sve tri podvrste antisocijalnog ponašanja. Makijavelizam (supresor varijabla), psihopatija, sadizam, podrška obitelji i prijatelja su značajni prediktori fizičke agresivnosti, sadizam i podrška obitelji su značajni prediktori socijalne agresije te makijavelizam (supresor varijabla), psihopatija i sadizam su značajni prediktori kršenja pravila. Iako je kompleksnost antisocijalnog ponašanja i njegovog razvitka vidljiva, ovakvi rezultati ipak ukazuju na postojanje značajnih čimbenika koji utječu na antisocijalno ponašanje. Točnije, može se zaključiti da su mračne osobine ličnosti i socijalna podrška važni čimbenici kod svih proučavanih podvrsta antisocijalnog ponašanja kod studenata Sveučilišta u Zagrebu.

Zaključno, dobiveni rezultati doprinose boljem razumijevanju antisocijalnog ponašanja i njegovih čimbenika te uz doprinos znanosti, mogu pružiti i doprinos u praksi usmjeravanjem intervencija i prevencija na relevantne čimbenike. S obzirom na nekonzistentnost rezultata u literaturi, potiče se provođenje budućih istraživanja kojima bi se detaljnije razumjelo antisocijalno ponašanje, primjerice zastupljenost određenih vrsta ponašanja u različitim dobnim skupinama i postojanje razlika značajnim čimbenicima antisocijalnog ponašanja kroz različite životne dobi.

7. Literatura

- Aronson, E., Wilson, T. D., i Akert, R. M. (1994). *Social psychology: The heart and the mind*. HarperCollins College Publishers.
- Álvarez-García, D., González-Castro, P., Núñez, J. C., Rodríguez, C., i Cerezo, R. (2019). Impact of family and friends on antisocial adolescent behavior: The mediating role of impulsivity and empathy. *Frontiers in psychology, 10*, 2071. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02071>
- Bagby, M., Taylor, G. J., i Ryan, D. (1986). Toronto Alexithymia Scale: Relationship with personality and psychopathology measures. *Psychotherapy and Psychosomatics, 45*(4), 207-215. <https://doi.org/10.1159/000287950>

- Bekker, M. H., Bachrach, N., i Croon, M. A. (2007). The relationships of antisocial behavior with attachment styles, autonomy-connectedness, and alexithymia. *Journal of Clinical psychology*, 63(6), 507-527. <https://doi.org/10.1002/jclp.20363>
- Bender, D., i Lösel, F. (1997). Protective and risk effects of peer relations and social support on antisocial behaviour in adolescents from multi-problem milieus. *Journal of adolescence*, 20(6), 661-678. <https://doi.org/10.1006/jado.1997.0118>
- Betz, M., O'Connell, L. i Shepard, J.M. Gender differences in proclivity for unethical behavior. *J Bus Ethics* 8, 321–324 (1989). <https://doi.org/10.1007/BF00381722>
- Bibby, P. A. (2016). Loss-chasing, alexithymia, and impulsivity in a gambling task: Alexithymia as a precursor to loss-chasing behavior when gambling. *Frontiers in Psychology*, 7, 3. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00003>
- Brezina, T., i Azimi, A. M. (2018). Social support, loyalty to delinquent peers, and offending: An elaboration and test of the differential social support hypothesis. *Deviant Behavior*, 39(5), 648-663. <https://doi.org/10.1080/01639625.2017.1286190>
- Burt, S. A., i Donnellan, M. B. (2009). Development and validation of the Subtypes of Antisocial Behavior Questionnaire. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 35(5), 376-398. <https://doi.org/10.1002/ab.20314>
- Campbell, A., Muncer, S., i Coyle, E. (1992). Social representation of aggression as an explanation of gender differences: A preliminary study. *Aggressive behavior*, 18(2), 95-108. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:2<95::AID-AB2480180203>3.0.CO;2-5](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:2<95::AID-AB2480180203>3.0.CO;2-5)
- Chabrol, H., Melioli, T., Van Leeuwen, N., Rodgers, R., i Goutaudier, N. (2015). The Dark Tetrad: Identifying personality profiles in high-school students. *Personality and Individual Differences*, 83, 97-101. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.03.051>
- Chabrol, H., Bouvet, R., i Goutaudier, N. (2017). The Dark Tetrad and antisocial behavior in a community sample of college students. *Journal of forensic psychology research and practice*, 17(5), 295-304. <https://doi.org/10.1080/24732850.2017.1361310>
- Cohen, S., i Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310>
- De Claire, K., i Dixon, L. (2017). The effects of prison visits from family members on prisoners' well-being, prison rule breaking, and recidivism: A review of research since 1991. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(2), 185-199. <https://doi.org/10.1177/1524838015603209>
- Deković, M., Janssens, J. M., i Van As, N. M. (2003). Family predictors of antisocial behavior in adolescence. *Family process*, 42(2), 223-235. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.42203.x>
- Dishion, T. J., i Patterson, G. R. (2015). The development and ecology of antisocial behavior in children and adolescents. *Developmental psychopathology: Volume three: Risk, disorder, and adaptation*, 503-541. <https://doi.org/10.1002/9780470939406.ch13>
- Dodge, K. A. i Garber J. (1991). Domains of emotion regulation. In K.A. Dodge & J. Garber (Eds.) *The development of emotion regulation and dysregulation/ (3-11)*. Cambridge University Press.
- Dodge, K. A., i Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental psychology*, 39(2), 349. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.2.349>
- Driscoll, H., Zinkivskay, A., Evans, K., i Campbell, A. (2006). Gender differences in social representations of aggression: The phenomenological experience of differences in inhibitory control?. *British Journal of Psychology*, 97(2), 139-153.

- <https://doi.org/10.1348/000712605X63073>
- Egan, V., i Bull, S. (2020). Social support does not moderate the relationship between personality and risk-taking/antisocial behaviour. *Personality and Individual Differences*, 163, 110053. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110053>
- Farmer, T. W., Lane, K. L., Lee, D. L., Hamm, J. V., i Lambert, K. (2012). The social functions of antisocial behavior: Considerations for school violence prevention strategies for students with disabilities. *Behavioral Disorders*, 37(3), 149-162. <https://doi.org/10.1177/019874291203700303>
- Farrington, D. P. (2020). The integrated cognitive antisocial potential (ICAP) theory: Past, present, and future. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 6, 172-187. <https://doi.org/10.1007/s40865-019-00112-9>
- Foulkes, L. (2019). Sadism: Review of an elusive construct. *Personality and Individual Differences*, 151, 109500. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.07.010>
- Furnham, A., Richards, S. C., i Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of personality: A 10 year review. *Social and personality psychology compass*, 7(3), 199-216. <https://doi.org/10.1111/spc3.12018>
- Greeno, E. J., Ting, L. i Wade, K. (2018). Predicting empathy in helping professionals: Comparison of social work and nursing students. *Social Work Education*, 37(2), 173-189. DOI: 10.1080/02615479.2017.1389879.
- Hellfeldt, K., López-Romero, L., i Andershed, H. (2020). Cyberbullying and psychological well-being in young adolescence: the potential protective mediation effects of social support from family, friends, and teachers. *International journal of environmental research and public health*, 17(1), 45. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010045>
- Hemming, L., Haddock, G., Shaw, J., i Pratt, D. (2019). Alexithymia and its associations with depression, suicidality, and aggression: an overview of the literature. *Frontiers in psychiatry*, 10, 203. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00203>
- Honkalampi, K., Tolmunen, T., Hintikka, J., Rissanen, M. L., Kylmä, J., i Laukkanen, E. (2009). The prevalence of alexithymia and its relationship with Youth Self-Report problem scales among Finnish adolescents. *Comprehensive psychiatry*, 50(3), 263-268. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2008.08.007>
- Hopenbrouwers, S. S., Bulten, B. H., i Brazil, I. A. (2016). Parsing fear: A reassessment of the evidence for fear deficits in psychopathy. *Psychological Bulletin*, 142(6), 573–600. <https://doi.org/10.1037/bul0000040>
- Hošková-Mayerová, Š., i Mokrý, T. (2010). Alexithymia among students of different disciplines. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 33-37. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.111>
- Jacobson, K. C., Prescott, C. A., i Kendler, K. S. (2002). Sex differences in the genetic and environmental influences on the development of antisocial behavior. *Development and Psychopathology*, 14(2), 395-416. <https://doi.org/10.1017/S0954579402002110>
- Jain, N., Kowalski, C. M., Johnson, L. K., i Saklofske, D. H. (2022). Dark thoughts, dark deeds: An exploration of the relationship between the Dark Tetrad and aggression. *Current Psychology*, 1-16. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-02993-4>
- Jones, D. N., i Paulhus, D. L. (2009). Machiavellianism. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (pp. 93–108). The Guilford Press.
- Katavić, A. (2017). *Socijalno poželjno odgovaranje i ličnost u različitim uvjetima anonimnosti* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Department of Croatian Studies. Division of Psychology). <urn:nbn:hr:111:335769>
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling (4th ed.)*. Guilford Press.

- Kocijan Lovko, S., Gelo, J., i Karlović, D. (2015). Validacija Torontske ljestvice aleksitimije (TAS-26) u hrvatskoj populaciji. *Acta clinica Croatica*, 54(3.), 272-277. <https://hrcak.srce.hr/148831>
- Leary, M. R., i Hoyle, R. H. (Eds.). (2009). *Handbook of individual differences in social behavior*. Guilford Press.
- Leshem, R., van Lieshout, P. H., Ben-David, S., i Ben-David, B. M. (2019). Does emotion matter? The role of alexithymia in violent recidivism: A systematic literature review. *Criminal behaviour and mental health*, 29(2), 94-110. <https://doi.org/10.1002/cbm.2110>
- Leutar, Z., i Oršulić, V. (2015). Povezanost socijalne podrške i nekih aspekata roditeljstva u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju. *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), 153-176. <https://hrcak.srce.hr/143526>
- Liu, A., Wang, W., i Wu, X. (2021). Self-compassion and posttraumatic growth mediate the relations between social support, prosocial behavior, and antisocial behavior among adolescents after the Ya'an earthquake. *European journal of psychotraumatology*, 12(1), 1864949. <https://doi.org/10.1080/20008198.2020.1864949>
- Manninen, M., Therman, S., Suvisaari, J., Ebeling, H., Moilanen, I., Huttunen, M., i Joukamaa, M. (2011). Alexithymia is common among adolescents with severe disruptive behavior. *The Journal of nervous and mental disease*, 199(7), 506-509. DOI: 10.1097/NMD.0b013e3182214281
- Mazefsky, C. A., i Farrell, A. D. (2005). The role of witnessing violence, peer provocation, family support, and parenting practices in the aggressive behavior of rural adolescents. *Journal of child and family studies*, 14, 71-85. <https://doi.org/10.1007/s10826-005-1115-y>
- Miller, J. D., Lynam, D. R., McCain, J. L., Few, L. R., Crego, C., Widiger, T. A., i Campbell, W. K. (2016). Thinking structurally about narcissism: An examination of the Five-Factor Narcissism Inventory and its components. *Journal of Personality Disorders*, 30(1), 1-18. https://doi.org/10.1521/pedi_2015_29_177
- Milošević, D. (2022). *Svijetla trijada i empatija kod studenata pomagačkih struka* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Croatian Studies. Department of Psychology). <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:082732>
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological review*, 100(4), 674. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.100.4.674>
- Monahan, K. C., Steinberg, L., i Cauffman, E. (2009). Affiliation with antisocial peers, susceptibility to peer influence, and antisocial behavior during the transition to adulthood. *Developmental Psychology*, 45(6), 1520–1530. <https://doi.org/10.1037/a0017417>
- Muehlheusser, G., Roeder, A., i Wallmeier, N. (2015). Gender differences in honesty: Groups versus individuals. *Economics Letters*, 128, 25-29. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2014.12.019>
- Neumann, C. S., Kosson, D. S., Forth, A. E., i Hare, R. D. (2006). Factor structure of the Hare Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL: YV) in incarcerated adolescents. *Psychological assessment*, 18(2), 142-154. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.18.2.142>
- Nikčević-Milković, A., i Rupčić, A. (2014). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u svrhu planiranja prevencije problema u ponašanju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 105-122. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i1.9>

- O'Meara, A., Davies, J., i Hammond, S. (2011). The psychometric properties and utility of the Short Sadistic Impulse Scale (SSIS). *Psychological Assessment*, 23(2), 523–531. <https://doi.org/10.1037/a0022400>
- Park, I. J. K., Schwartz, S. J., Lee, R. M., Kim, M., i Rodriguez, L. (2013). Perceived racial/ethnic discrimination and antisocial behaviors among Asian American college students: Testing the moderating roles of ethnic and American identity. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 19(2), 166–176. <https://doi.org/10.1037/a0028640>
- Paulhus, D. L., i Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Paulhus, D. L. (2014). Toward a taxonomy of dark personalities. *Current Directions in Psychological Science*, 23(6), 421-426. <https://doi.org/10.1177/0963721414547737>
- Paulhus, D. L., Curtis, S. R., i Jones, D. N. (2018). Aggression as a trait: The Dark Tetrad alternative. *Current opinion in psychology*, 19, 88-92. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2017.04.007>
- Paulhus, D. L., Buckels, E. E., Trapnell, P. D., i Jones, D. N. (2021). Screening for Dark Personalities: The Short Dark Tetrad (SD4). *European Journal of Psychological Assessment*, 37(3), 208–222. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000602>
- Patterson, G. R., Reid, J. B., i Dishion, T. J. (1992). A social learning approach: IV. Antisocial boys.
- Pechorro, P., Curtis, S., DeLisi, M., Maroco, J., i Nunes, C. (2022). Dark Triad Psychopathy Outperforms Self-Control in Predicting Antisocial Outcomes: A Structural Equation Modeling Approach. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 12(6), 549-562 <https://doi.org/10.3390/ejihpe12060041>
- Pihet, S., Combremont, M., Suter, M., i Stephan, P. (2012). Cognitive and emotional deficits associated with minor and serious delinquency in high-risk adolescents. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(3), 427-438. <https://doi.org/10.1080/13218719.2011.598634>
- Ribar, M., Wertag, A., i Sučić, I. (2022). Modeling Short Dark Tetrad (SD4): Preliminary findings on Croatian version. U: M. Videnović (ur.). XXVIII scientific conference Empirical studies in psychology: Book of abstracts, str. 60. XXVIII scientific conference Empirical studies in psychology, Beograd, Srbija, 31.03.-03.04.2022.
- Roberton, T., Daffern, M., i Bucks, R. S. (2014). Maladaptive emotion regulation and aggression in adult offenders. *Psychology, Crime & Law*, 20(10), 933-954. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2014.893333>
- Roksa, J., i Kinsley, P. (2018). The role of family support in facilitating academic success of low-income students. *Research in Higher Education*, 60, 415-436. <https://doi.org/10.1007/s11162-018-9517-z>
- Sawyer, A. M., Borduin, C. M., i Dopp, A. R. (2015). Long-term effects of prevention and treatment on youth antisocial behavior: A meta-analysis. *Clinical psychology review*, 42, 130-144. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.06.009>
- Shulman, S., i Connolly, J. (2013). The challenge of romantic relationships in emerging adulthood: Reconceptualization of the field. *Emerging Adulthood*, 1(1), 27-39. DOI: 10.1177/2167696812467330
- Sifneos, P. E. (1973). The prevalence of 'alexithymic' characteristics in psychosomatic patients. *Psychotherapy and psychosomatics*, 22(2-6), 255-262. <https://doi.org/10.1159/000286529>
- Sifneos, P. E. (1988). Alexithymia and its relationship to hemispheric specialization, affect, and creativity. *Psychiatric Clinics of North America*.
- Sim, H. O. (2000). Relationship of daily hassles and social support to depression and antisocial

- behavior among early adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 647-659. <https://doi.org/10.1023/A:1026451805604>
- Simkin, M. G., i McLeod, A. (2010). Why do college students cheat?. *Journal of business ethics*, 94, 441-453. <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0275-x>
- Stewart, A. E., i Stewart, E. A. (2006). The preference to excel and its relationship to selected personality variables. *Journal of Individual Psychology*, 62(3).
- Strauss, A. L. (2017). *Social psychology and human values*. Routledge.
- Terek, L. (2022). Značaj porodice kao faktora u savremenim teorijama delinkventnog ponašanja dece i mladih. *Revija za sociologiju*, 52(1), 115-140. DOI: 10.5613/rzs.52.1.5
- Taylor, G. J. (2000). Recent developments in alexithymia theory and research. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 45(2), 134-142. <https://doi.org/10.1177%2F070674370004500203>
- Trushell, J., Byrne, K., i Simpson, R. (2012). Cheating behaviours, the internet and education undergraduate students. *Journal of Computer Assisted Learning*, 28(2), 136-145. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2011.00424.x>
- Van Lier, P. A., Vitaro, F., Wanner, B., Vuijk, P., i Crijnen, A. A. (2005). Gender differences in developmental links among antisocial behavior, friends' antisocial behavior, and peer rejection in childhood: Results from two cultures. *Child development*, 76(4), 841-855. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00881.x>
- Velotti, P., Garofalo, C., Callea, A., Bucks, R. S., Robertson, T., i Daffern, M. (2017). Exploring anger among offenders: The role of emotion dysregulation and alexithymia. *Psychiatry, psychology and law*, 24(1), 128-138. <https://doi.org/10.1080/13218719.2016.1164639>
- Waller, R., Gardner, F., i Hyde, L. W. (2013). What are the associations between parenting, callous-unemotional traits, and antisocial behavior in youth? A systematic review of evidence. *Clinical psychology review*, 33(4), 593-608. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.03.001>
- Wertag, A., Dinić, B., i Pavlović, T. (2021). Preliminary psychometric characteristics of the Short Subtypes of Antisocial Behavior Questionnaire (s-SABQ). In: M. Videnović, D. Filipović Đurđević, M. Živanović, N. Simić, I. Stepanović Ilić, K. Damnjanović, M. Rajić (Eds.), *Proceedings of the XXVII scientific conference Empirical studies in psychology* (pp. 29-31).
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., i Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30-41. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2
- Zimmermann, G. (2006). Delinquency in male adolescents: The role of alexithymia and family structure. *Journal of adolescence*, 29(3), 321-332. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.001>
- Ždravac, R. (2015). *Mračna trijada i njezine sastavnice* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Psychology). <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:868506>